

Peregrinatio Hungarorum 3.

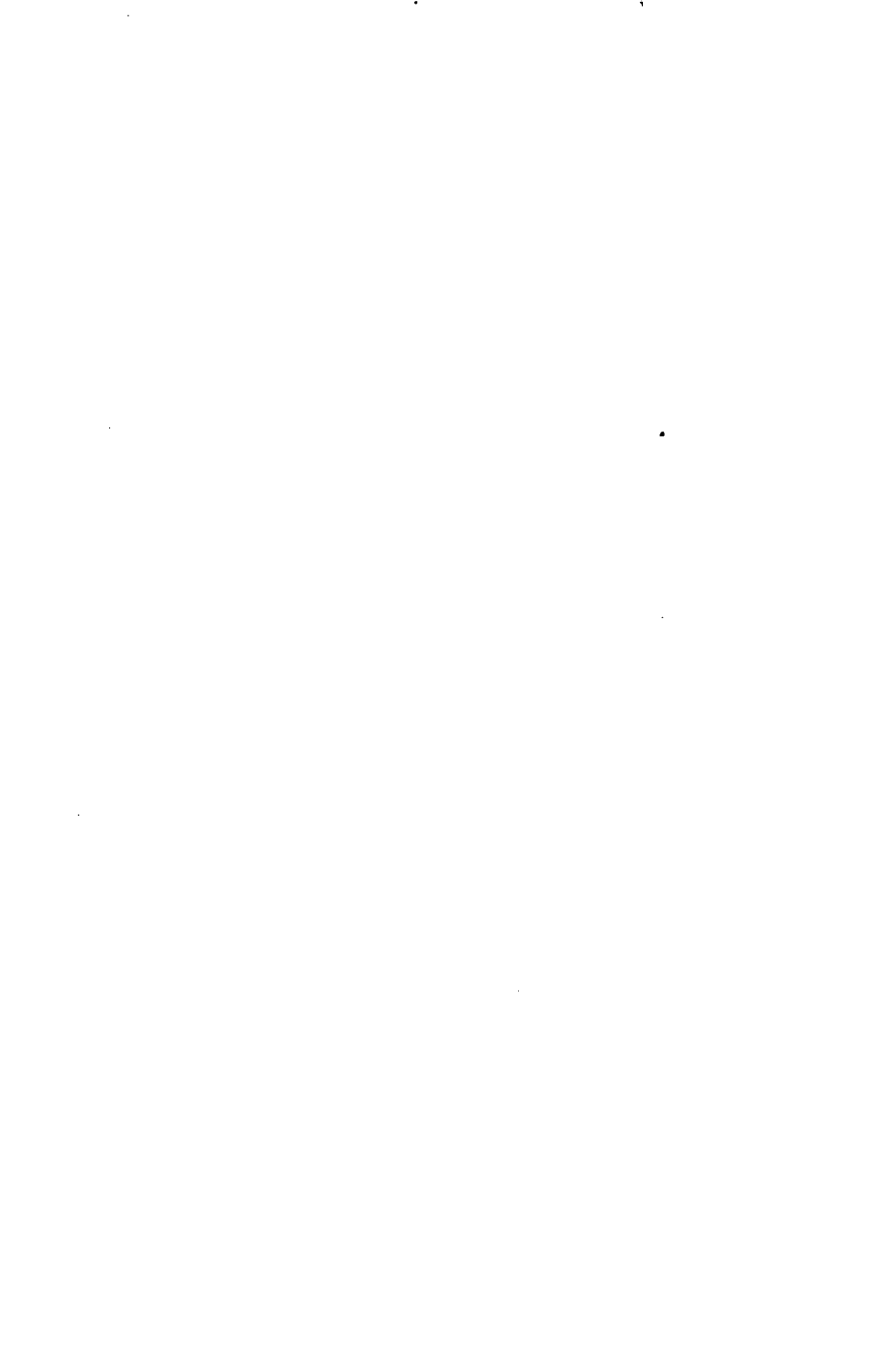
„Vitéz-e avagy ájtatos?”

Szeged

1989

„Vitéz-e avagy ájtatos?”

PEREGRINATIO HUNGARORUM

3.

Szerkeszti
Herner János

Kiadja a József Attila Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kara

„Vitéz-e avagy ájtatos?”

**I. Batthyány Ádám sajátkezű
bűnlajstroma s „némely fontos
kicsiség”**

A dokumentumokat kísérő tanulmánnyal közreadja

SZILASI LÁSZLÓ

Szeged

1989

Lektorálta
Ötvös Péter

Technikai munkatárs
Machan Eszter

MEGJELENT A KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK
FELTÁRÁSA, NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA KUTATÁSI PROGRAM
KERETÉBEN

A most először közlésre kerülő két szöveg egy olyan személyiség írásos hagyományainak ismert körét kívánja bővíteni, akit eddig közvetlenül csupán részben összegyűjtött leveleiből ítéltünk meg. Mindkét szöveg az úti feljegyzések sorából nő ki, a keletkezett írásokat azonban már más műfajok is befolyásolták, ezek háttérrendszerét kívánjuk most vázolni, kitekintvén a jelen szövegek flexibilis műfajának nem jelentéktelen utóéletére is, mindvégig egy eleddig kevésbé ismert személyiség jobb, alaposabb megértését célozva.

Ha a címben feltett első kérdésünket Batthyány Ádámmra vonatkoztatjuk, a válasz, talán sajnálatosan, de mindenképp magától értetődően: *sem-sem*. Különösen pedig akkor látszik ez az egyetlen helyes válasznak, ha a család többi, méltán elhíresült tagjára is emlékezünk.

Ádám nagyapja, Boldizsár (családjában e néven a harmadik, meghalt 1588) lassan-lassan mítosszá nemesedik¹ mint katona, európai hírű humanista, mecénás, könyvbarát s mint kálvinista hitének harcosa.²

Válaszolva tehát az alapkérdésre, Batthyány Boldizsár *vitész* is, *ájtatos* is, miközben kétségtelenül nagyobb hangsúly esik az utóbbira.

Ádám édesapja (Ferenc, e néven a második, meghalt 1625-ben) nem kevésbé ismert és elismert személyisége a kornak: két császár s király, II. Rudolf és II. Mátyás kedvence, később Bethlen Gábor harcostársa, a *legnagyobb magyar háztartások* egyikének ura, Balassi pártfogója, jóbarátja, verseinek értő olvasója és *használója*, a *Stalmaszter leányának* férje s kis híján³ a Zrínyi fiúk gyámja, egyszóval méltó utód Boldizsár örökében.⁴ A válasz esetében sem más: *is-is*, (esetleg némi *szerelmes* felhanggal, hogy a harmadik kedves paraméter is működjék).

E valóban kiváló férfiak mellett szerzőnk (mindamellet, hogy a hődolság korából ő a harmadik, leginkább figyelemre méltó Batthyány) bizony eltörpülni látszik. A dinamikus ősök utóda egy statikus alkatú, mé-

¹ Ezen az úton jelentős lépés Barlay Ö. Szabolcs tanulmánya *"A németújvári hős" Batthyány portré*. in *Romon virág* Bp., 1986. 183–238.

² A Boldizsárra vonatkozó nagyon bő szakirodalomból legnagyobb haszonnal a következő írásokat forgattam: Takáts Sándor, *Zrínyi Miklós nevelőanyja*. Bp., 1917, különösen 39–47.; Barlay Szabolcs, *Radéczy püspök híres hársfája*. Vigilia 1976. 744–748.; Barlay Ö. Szabolcs, *Boldizsár Batthyány und sein Humanisten-Kreis. Die ersten Jahrzehnten der Güssinger Bibliothek*. Magyar Könyvszemle 1979. 3. 231–251.; Iványi Béla, *Batthyány Boldizsár, a könyvbarát* in *A magyar könyvkultúra múltjából*. Sajtó alá rend. Herner János, Monok István. Adattár 11. Szeged, 1983. 389–410.; Klaniczay Tibor, *Pallas magyar ivadéka* Bp., 1985. passim.

³ "Kis híján": a gyám nem II. Batthyány Ferenc, hanem név és távoli vérrokona, a későbbi vicegenerális és egerszegi főkapitány, Zrínyi György volt hadnagya lett.

⁴ V. ö. Takáts, *i. m.*; Eckhardt Sándor, *A körmendi Balassa emlékek*. EPhK 1943. 26–48.; Illésházy János, *Balassi Bálint népszerűsége* EPhK 1900. 343–344.

tatlan: Bécs—párti, katolizált figura. Vagyonszerző, anyját vagyonából kiforgatni sem áttálló, protestánsüldöző, hatalmaskodó gazdaember: ez a kép bontakozik ki a szakirodalom általánosításra törekvő régebbi szelektéből⁵ Furcsa módon azonban minden eddigi részletkutatás mást mutat, különösen akkor, ha Ádámot nem tekintjük *a nagy Batthyány-triász* utolsó tagjának. Vegyünk sorra néhány, előttünk már alaposabban megvizsgált *fontos kicsiséget*, vajon összeáll-e a pontos részletekből a kárhoztatott, hallgatólagosan pedig elfogadott egész.

Az első nem is olyan kicsiség. Tarnóc Márton 1957-ben közölte Batthyány Ádám 1627. május 13-i keltezésű verses levelét (helyesebben: rimes köszöntőjét, verses jókívánságát). *A vers alapján Batthyány Ádámot a 17. századi verselők sorában is számon kell tartanunk.*⁶ Így módon viszont szerzőnk már bizonyítottan alkotója egy fontos ritkaságnak (még ha az nem is mérhető például a Telegdi Katához).

Ádám nevét az irodalomtörténet a levélműfajjal kapcsolatban is számontartja: Pázmány Péter hozzá írott levelei a prédikációs levéltípus iskolapéldáinak tekinthetők⁷, de hasonlókat írt hozzá Hajnal Mátyás, Eszterházy nádor udvari jezsuitája és Veresmarty Mihály is.⁸ Bécsben, 1631 körül, Ádám magánemberként, bármit tett is ott (vagy nem tett, erről még szó lesz) egyébként, folytatta a család számunkra oly hasznos hagyományát: (nem is egészen) idegen tollakkal ékeskedvén, kortárs barát költő versével, Kálay Kopasz Pál *Lépjél csak két szóra* kezdetű szellemes, rövid sorokra

⁵ Ezt a képet legerőteljesebben Takáts Sándor terjesztette el. A régebbi magyar nyelvű szakirodalom előszeretettel kárhoztatta a Bécsben ülő vagy akár csak Bécsben járó magyar nemesseget, egyrészt nemzeti okokra, másrészt az idegen udvar elleni magatartás haladó voltára hivatkozva. Azonban az udvarjárás presztizs szempontjaitól eltekintve is bizonyos, hogy az udvari siker vágya ugyanolyan természetes velejárója az udvari társadalomnak, mint a lovaginak a katonai, vagy a polgárinak a szakmai. Az pedig, hogy Batthyány Ádám életében kitapintható a törekvés mindkét sikerformára, kettős élettér és életforma meglétét bizonyítja. Emellett pedig nem elfelejtendő, hogy a korban a jómodor, (amelynek elsődleges iskolája mégiscsak a külföldi udvar), nem csak, sőt elsősorban nem világi minőségként jelentkezett, hanem szociális, sőt morális erényként. (Lásd: Norbert Elias, *A civilizáció folyamata*. Bp., 1987. 230., 272., 281.) sőt, az illettanok, és a civilizált viseledés alapja is ez az erény, valamint az ambíció és a hírnév. Az illetudása és törekvése révén címeit gyarapító nemes nemessége tiszteletre méltóbb (ld. Eszterházy Miklós pályáját) mint a csupán öröklött. Az emelkedés morálisan is értékes mozzanat, amelynek másik eszköze a hír, a jó hírnév. (Lásd: Philippe Aries, *Gyermek, család, halál* Bp., 1987. 280., 284.) Ez a tény pedig, legalábbis egyfelől, megmagyarázhatja a kortársi és történelmi emlékeztetre való hivatkozás különösen magas számát.

⁶ Tarnóc Márton, *Batthyány Ádám levele Lobkovitz Poppel Évához*. ItK. 1957. 402—403.

⁷ Hargittay Emil, *Régi magyar levelestár*. I. kötet. Bp., 1981. 17.

⁸ Jenci Ferenc, *Ismeretlen irodalmi levelek 'a Batthyány levéltárból*. ItK. 1960. 687—692

tördelt Balassi strófában írt művével udvarolt későbbi feleségének, Formentini Aurorának.⁹

Ennek az évtizednek a fordulójára tehető nevezetes katolizálása is. E fontos esemény körülményeinek és pontos idejének meghatározására feltétlenül szükség van.

Batthyány Ádám híres protestáns család gyermekeként, elvhű szülők között nőtt fel, nevelője, apja utasítása szerint, a pápai prédikátor volt. Ha nem is érthetünk egyet Takáts Sándorral abban, hogy a főúri családok körében *a felekezeti gyűlölet ismeretlen volt* volna, s csupán *a maguk hitén lévőkhöz jobban vonzódtak mint az óhiten lévőkhöz*¹⁰ (*elméjük vonattatása e kérdésben is több figyelmet érdemel*), annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy Ádám környezete kifejezetten toleráns szellemű volt. A fiatal főúr áttéréséről nem tudhatjuk, mi lett volna apja véleménye (öt évvel korábban meghalt), az azonban bizonyos, hogy az özvegynek jelenleg egyetlen levelét sem ismerjük a fia áttérése utáni időből, melyben őt hite miatt kárhóztatta volna. Katolizálni tehát semmiképpen nem jelentett megbocsáthatatlan bűnt, még akkor sem, ha az utókor hajlandó is felekezet és politikai pártállás között feltétlen megfelelést látni.

Így jutottunk el a legfontosabb kérdéshez: mikor, hol és kinek a hatására katolizált Batthyány Ádám? A szakirodalomból kiszűrhető vélekedések szerint¹¹ 1630 körül; vagy Bécsben vagy még az első út előtt; az udvar vagy Pázmány leveleinek és személyiségének hatására. Hitelt érdemlő írásbeli bizonyíték előkerültéig (legalábbis saját használatra) a már ismert dokumentumok alapján próbálom meg a pontosítást.

Ahogy arról Hajnal Mátyás 1633. február 29-én, Kismartonból Lobkovitz Poppel Évához írt leveléből értesülünk, Ádám ekkor már *az catholicus religion* volt.¹²

Ismert, hogy a 17. században több hullámban jezsuita térítő közösségek pásztázták végig a hatalmas főúri birtokokat. Mivel a Batthyány féle

⁹ Kovács Sándor Iván, *A lírikus Zrínyi*. Bp., 1985. 429. Kálay Kopasz egyébként mesterét, az *versek Annyának* tartott Aranyosy Istvánt követi, aki maga is írt egy versezetet Batthyány Ádám számára, *vy esztendeöre valo megh ajandekozasara*. Az Aranyosy vers (RMKT. 17. sz. III. 61.) versfőinek AVRORA NEVE szavaira, s a Kálay mű (uo. 62.) sorvégeinek AURORA-jára hivatkozva Stoll Béla azt állítja (uo. 572—573.), hogy Batthyány Ádám mindkettővel leendő feleségének udvarolt volna. Ezt a feltételezést mindenesetre, gyengíti az a tény hogy Aurora kisasszony ekkor (1630 körül) még biztosan nem tudott magyarul, s így a versek (ha esetleg az udvarlás szándékával íródtak is) valószínűleg nem jutottak el hozzá.

¹⁰ Takáts i. m. 22.

¹¹ Lásd pl. Karácsonyi János, *Magyarország egyháztörténete*. Bp., 1985. reprint, 138., uő., *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig* I. kötet 589—590., Thury Etele, *A dunántúli református egyházkerület története*. Pápa, 1908. passim.

¹² Idézi Takáts i. m. 24.

misszió 1632-től datálódik¹³, s mivel biztosra vehető, hogy az özvegy minden toleranciája ellenére sem adott volna engedélyt erre¹⁴, úgy látszik, hogy Ádám már ekkor nem volt eredeti hitén.

Tudjuk, hogy a fiatal Batthyány, mindkét család egyetértésével eljegyezte Illésházy Gáspár leányát, Katát. A házasságból azonban semmi sem lett, mert Pázmány csak az Illésházy lány áttérése esetében, vagy jelentős hitbéli engedmények árán lett volna hajlandó a dispensatio megszerzésére. Illésházy természetesen, mint állhatatos protestáns, nemet mondott. Mivel tudjuk, hogy Ádám házassága 1632. február 3-án kötött Bécshen, hogy az Illésházy lány menyegzője Bethlen Péterrel az 1632-es évről tevődött át 1633. február 6-ra, s hogy leendő feleségét Ádám legkésőbb 1631-ben ismerte meg, úgy látszik, hogy legkésőbb 1631-ben lehetett az első eljegyzés. Ha pedig az új házasságnak felekezeti különbség volt az oka, úgy Ádám már 1631-ben (vagy előtte) az Anyaszentegyház gyermeke.¹⁵

Batthyány birtokvitája özvegy édesanyjával közismert tény. A fiú az 1620-as évek végétől kezdődően egészen anyja 1640-ben bekövetkezett haláláig, több mint egy évtizeden át zaklatta Éva asszonyt, az apai birtokok ügyében tett határkiigazítási javaslatainak néhol fegyveres erővel adván súlyt. Takáts Sándor *Zrínyi Miklós nevelőanyja* című munkájában azt bizonyítja be ezzel kapcsolatban (de erre mutatnak az Ádámhoz írott, Eszterházy nádortól és Wesselényi Annától származó levelek is), hogy a vitát az Ádám udvarában élő katolikus papok szították, felekezeti okokra hivatkozván.¹⁶ Mivel pedig tudjuk, hogy a vitában levő felek először 1629-ben kötöttek egyezséget nádor Eszterházy előtt¹⁷, bizonyítottnak látjuk azt is, hogy ekkorra a 19 éves főúr (legalábbis) erős katolikus hatás alatt állt.

Valóban: Pázmány Péterrel, édesapja tanácsoló és közbenjáró, régről jó emberével Batthyány Ádám először 1629-ben került közelebbi érintkezésbe. Iványi szerint *egyénisége Ádámra oly mélységes hatást gyakorolt, hogy ott hagyta a protestáns hitet és konvertált, visszatért a katolikus valláshoz. Ádám katolizálása 1629 őszén, szeptember havában, legkésőbb október elején történhetett. Ugyanis ezen év október 15-én Pázmány . . . már mint katolikusnak írt. A levélben többek közt ezt írja: azért kegyelmedet*

¹³ Gyenis András, *Régi magyar jezsuita rendházak*. Bp., é.n. 20.

¹⁴ *Az 1627. évben Eszterházy nádori donatióban részécsitette Poppel Évát. Pázmány tiltakozott ez ellen, s kérte a királyt, hogy ne engedje Lobkovitz Poppel Évának azt a jószágot, mert onnét a Zrínyiek már elűzték a protestánsokat, s Poppel Éva megint meghonosítaná ott az eretnekséget.* Pázmány ezen vélekedése véleményem szerint bizonyíték állításom mellett. Idézi Takáts *i. m.* 87. Pázmány és Batthyányiné egyébként igen jó személyes kapcsolatáról ld: Pázmány Péter *Összegyűjtött levelei*. Kiad. Hanuy Ferenc. Bp., 1910—1911. II. 741.

¹⁵ Takáts *i. m.* 123—124.

¹⁶ Takáts *i. m.* 127.

¹⁷ Takáts *i. m.* 127.

*mint szerelmetes fiam uramat kérem, hogy mindennapi ájtatos imádságokkal és tökéletes jó erkölcsökkel gyökereztesse magában az Istennek igaz ismeretét. És mihent valami terhét érzi lelkének, a szent gyónás által menekdjék meg.*¹⁸

Konvertálása után tettét támadó és védelmező levelek keresztüzébe került Ádám úr: Illésházyék és Poppel Éva az egyik oldalon, Pázmány a másikon. A két párt csupán két dologban ért egyet: védencük túlságosan *gyakorta él az borban és iátczódik hitével*. Illésházyék szerint kényszerítették, Pázmány szerint ezt csupán maga a védenc terjeszti, egyszóval kriptokálvinista és kriptokatolikus egyszerre. E vád pusztá megléte azt bizonyítja, hogy az áttérés immár biztosnak mondható időpontja ugyanakkor nem esett egybe a megtérésével.¹⁹

Pázmány külön művet alkotott Ádám megtérésével kapcsolatban. A *Bizonyos Okok, mellyek erejétől . . . egy főember . . . az Római Ecclesiának kebelébe szállot* című, 1631-ben Pozsonyban megjelent könyv azonban már

¹⁸ Iványi Béla, *Pázmány Péter kiadatlan levelei*. Körmendi füzetek 3. sz. 6—16.

¹⁹ *Mert valamit meg cselekedet, kényszerítésből cselekedet s az sok keölemb keölemb féle persvaziókkal rá vették, noha nem kellett volna bezzeg azt cselekedni, mert embernek nem jó hitvel játszani. Én bizony eleget intettem, hogy itt volt, tudgya jó öcsém, seött könyvecskéit adtam volt olvasni, mint s hogy vették rá, eö kegyelme leg jobban tudgya.* (Illésházyé Batthyánynénak, 1630. május 21.) *Azért édes fiam uram, it az emberek nyilván azt beszélik, hogy kegyelmed nagy esküvéssel mondotta, hogy csak tettetés és szín, valamit mívelt és mutatot kegyelmed ekkoraig az régi igaz Catholica Pápista hitnek követésében és hogy ezt csak azért tette, hogy az dispensatiót megnyerhesse. Töb sok efféle alkalmatlan dolgokat beszélnek és bizony ilyen böcsülletes nagy uri ember felöl soha el nem hittem. Mert nem hogy Isten előtt, de világi mód szeréntis, sem tisztességet, sem böcsülletet nem érdemlene, aki az hittel így iádczódnék.* (Pázmány 1635. március 25.) Idézi: Iványi i. m. 15—18. Iványi itt közli VII. Orbán pápa 1630. május 18-án kelt brevét is, melyben ékes szavakkal dicsőíti cselekedetét és biztatja, hogy legyen buzgó és tevékeny tagja az egyháznak. *Megsírattam ifju patronusom hitehagyását, aki egy évvel ezelött sokak példájától indítatva pápista vallásra állt.* írja Kanizsai Pálfi János 1631-ben (*Régi magyar levelestár* II. kötet 12—26.) A szövegrészlet azért érdekes, mert egyrészt még ő sem nevezi meg a térítő személyét, másrészt a *sokak példájára* hivatkozik, s végül mert e levél írója 1634-ig Németújváron maradhatott, hivatalát sem vesztve el. Illésházy pedig még 1637-ben is ezt írja: *Bottyáni . . . hitinek sem eleit, sem végét nem tudja* (Szilágyi Sándor, *Illésházy Gáspár emlékirata*. TT 1891. 582.) E kései vélekedés pedig még azt is kérdésessé teszi, hogy maga Pázmány, aki, főként ekkor, térítési fénykorában, oly nagy súlyt fektetett az igaz belső meggyőződés kialakítására, elégedett lehetett-e Batthyány Ádám hitbeli bizonyosságával.

az áttérés után íródott, annak nem oka, hanem magyarázata, védelme, indoklása kíván lenni.²⁰

Az írás mottója mindenesetre ezt látszik bizonyítani: *Készek mindenkor az elégtételre mindennek, valaki okot kérd tőlletek arrúl a Reménységrül, mely bennetek vagyon* (I. Pét 3,15). A Poppel Évához írt ajánlás pedig azt mutatja, hogy a térítés célja is ő már, nem pedig fia. Az ajánlás szerint egy áttért fő emberhez (Batthyány Ádámmal Illésházy vagy Eszterházy által írt) tudakozódó levélre ad választ Pázmány, a konvertált helyett, *hogy a Jámort az munkától meg mentené... a sok ezer közül csak Nyolcz Okot foglalván írásba, egyben figyelmeztetvén Éva asszonyt arra, hogy az Anyaszentegyházon kívül senki nem üdvözülhet.*

A könyv a konvertált főember válaszelevelével indul, melyben magát előbbi vélekedéseiben erősödöttnek és megvastagodottnak nevezi, olyan-
nak, aki nem volt utolsó eddig *a Pápista Hittül való iszonyodásban*, mindazonáltal az, hogy az *előbbeni vélekedés* Lutherista vagy Calvinista lett volna, a szövegből nem derül ki. Ennek egyrésztől lehet oka az, hogy Pázmány (szándéka szerint) minden protestáns megtérítésére írta művét, ám kétségtelen, hogy Batthyány Ádámról nehéz eldönteni, hogy a reformhitűek melyik felekezetéhez tartozott. 1627-ben a körmendi református zsinat védnöke volt, de nevelője, Zvonarics György, ortodox lutheránus. Apja a reformátusokhoz húzott, anyja inkább a lutheránusokat támogatta, és a később a kálvinista Bethlen Péter feleségévé lett menyasszony (az esketésre egyébként, mint Thurzó Imre és Nyáry Krisztina esetében is, csak az irénizmussal rokonszenvező Alvinczy Péter vállalkozott), Illésházy Kata is evangélikus volt. Ha pedig figyelembe vesszük, hogy Szenci Molnár Albert első németújvári tartózkodásának az épp akkor dúló ubiquesta vita miatt vetett véget, akkor valóban úgy tűnik, hogy Ádám katolizálásával az állandóságot, a felekezeti biztonságot is választotta, nem csupán a felekezetet magát.²¹ A konvertált aggodalmai megegyeznek Batthyány Ádáméival: attól tart, hogy kései és hirtelen áttérése miatt *vén Pribék, rút, gyalázatos, reménységért előmenetelért tetszésért cselekedő, Hittel kereskedő, változandó, hajlandó, forgandó* lesz a neve, s aggodalmait csak az

²⁰ *Bizonyos okok, mellyek erejétül viseltetvén sok fő ember, mind ennek előtte, mind e napokban is az új vallások töréből ki feslett és az Római Ecclesiának kebelébe szállot.* (RMNy. 1511.) Kiadta Kiss János, *Pázmány Péter összes munkái*. V. kötet. Bp., 1901. 303—342. A mű értékeléséről: Heltai János, *Bethlen Péter és Pázmány*. OSzK Évk. 1987. 418.; Kovács József László, *Batthyány Ádám egykorú levelek tükrében* Somogy, 1988. jan.—febr. 1. szám, 73—77. A mű egyébként nem teljesen eredeti alkotás, a ma már egyetlen példányban sem fellelhető, Bécsben 1632-ben megjelent második kiadás (RMK I. 606.) tanúsága szerint Lessius jezsuita munkájának átdolgozása.

²¹ Erről lásd: Heltai *i. m.* 418. Kovács *i. m.*, valamint uő., *Molnár Albert Magyarországon. Első letelepedési kísérlet*. Studia Litteraria 1975. 11—23.

okok biztonsága enyhíti, amihez vádlóját hívja bíróul, ítéljen az *elszánt és tekellett ítélet*, előítélet nélkül.

Már a felütés is mutatja azt a példás retorikát amely a mű egészének szerkesztettségét jellemzi.

Az Első Ok (*Mert a Lutherista és Calvinista Vallások között semmi sincs a Szent Írásban*) kifejtésében Pázmány a refutatio minden eszközét felhasználva cáfolja azt a nézetet, mely szerint a Szentírásból az argumentatio eszközeivel (*Okoskodás, Discursus, Consequentia, Dialectica, Syllogismus, agyaskodás*) igazságok megismeréséhez lehetne eljutni, mert *azoknál a Szent Bibliában tanúságot nem adott Isten, hogy megismerhessük, mikor jők vagy rosszak.* (317.) A cáfolás tehát (elhallgatván a megdönt-hetetlen ellenérvet: a Szentlélek interpretáció—biztosító szerepét) tagadja a lutheri nézetet, mely szerint a Szentírás önmagát interpretálja, s egyben a kálvinista értelmezési módszereket is (azokat bálványozásnak állítva) s szembeállítja velük a TRADITIO, a történelem által szentesített hagyomány biztos igazságait s az egyház tévedhetetlenségét. Retorikailag tehát a probationes inartificiales felsőbbbségét hirdeti az argumentationes artificiales fölött: a törvényként, tanúként és szerződésként felfogott traditio erősebb bizonyító erővel rendelkezik, mint az érvek egész rendszere. Teszi pedig mindezt az argumentatív gondolkodásmód minden lehetőségét kihasználva: támadhatatlanul.

A Második Ok (*Mert bátorságos, hogy a Pápista Hitben üdvözülhetünk*) bizonyítása (az ecclesia invisibilis cáfolatával egybekötve) Pázmány kedves módszere szerint az ellenfél szavaira épül. Egyrészt a protestánsok sem mondanak ellent néhány egyházatya szentségének, hiszen Luther maga Ferencet, Bernátot és Domonkost, Kálvin viszont Bernátot és Balduint nevezi több helyen is szentnek, ekkor pedig az Anyaszentegyházban és csak ott *bátorságos* az üdvözülés, másrészt a protestánsok abban és csak abban értenek egyet egymással és a katolikusokkal, hogy *üdvözültek sokan a Pápista vallásban . . . Micsoda vakság tehát elhagyni a bizonyost a bizonytalanért?* (321.) Az ellenfél belső ellentéteit annak saját szavaiból bizonyító érvelés Batthyány Ádám személyes tapasztalataira is épít.

A Harmadik Ok (*Mert a Hit dolgairól bizonyost nem tudhatni a Luther és Calvinus táborában*) az első megismétlése és részletezése: a Traditio, a tévedhetetlenség és az emberi értelmezés mellett és ellen felhozható érvek kifejtése, megtoldva ezt azzal az érdekes kitételrel, hogy a nehezen értelmezhető locusok között *csak egyről sem olvassuk világos magyarázattal kifejezve a Bibliában, minémű értelemmel kellyen afféle mondást venni: PROPRIE vagy FIGURALE (tulajdon értelemben, tulajdon jegyzésben, maga ereje szerint vagy szokatlan és titkos jegyzés szerint, mást árnyékozó értelemben [326.])* Ez pedig azt jelenti, hogy a 17. századra a katolikus

exegézis még saját, origenési interpretáció elméletét is a hagyománynak rendelte alá, az egyház tévedhetetlen ítéleteinek az elmúlt században nagyon megrendült tantételét erősítendő.

A Negyedik Ok (*Mert a Luther és Calvinista gyülekezet nem igaz Ecclesia*) érzelmileg kihasználván, hogy a *Török sok dologban ellenkezik a Papista Hittel, mellyekben egyez a Calvinistákkal* (330.) a Második ok refutatív változatát fejt ki.

Az Ötödik (*Mert a Római Ecclesiának igazsága tagadhatatlan*) és a Hatodik (*Mert a Lutherista és Calvinista Hitnek hamissága nyilvánvaló*) visszamenőleg argumentum a Harmadik és Negyedik okok mellett, bizonyítékaiban továbbra is művészetten kívüli (alapját a leges, testes, és pacta képezik), gondolkodásmódjában azonban az argumentum rovására, (a közvéleményre való hivatkozás után) egyre nagyobb teret kapnak a jelek (signa, indicium, vestigium; lásd főként 331. skk.).

A Hetedik Ok (*Mert Luther és Calvinus követői hamis költésekkel gyűlöltetik a Római Ecclesiát*) a lehetséges ellentámadások előrelátó leszerelése: nem igaz, 1. hogy a pápisták az úrvacsorában a *Kenyeret imádgják és kemenczében sült Istenek vagyon* (334.) 2. hogy a *Feszület és egyéb Fakép a Pápisták Istene* (335.) 3. hogy a *Boldog Asszonyhoz többet bíznak, hogyssem Christushoz* (336.): mindezt ráfogásnak nevezi.

A Nyolcadik Ok (*Az Úr vacsorának Két szín alatt vételét ok nélkül állítják a Szakadozók*) peroratióként, érzelmekre (affectus) ható befejezőként is funkcionál, mert a méltatlankodás (indignatio) eszközével élve (hasonlóan az előző okhoz) az ellenfél számbavehető fő érvét semmisíti meg, a szánakozást (conquestio, commiseratio) is felkeltve.

Az Epilógus tölti be az összefoglaló ismétlés (recapitulatio) szerepét: a levélforma újrafelvételével, a szemléltetés (illustratio) erejével aláhúzza a legfontosabb elemeket, és végül a befejező közhelyek (loci communes) tárházából választott Szent Páli mondat (*a mi engedelmességünk okos legyen*) után a Christus ítélőszékére való emlékeztetéssel zárul. (342.)

A törvényszéki beszéd (genus iudiciale) mintáját követő írás tehát hibátlan, s néhol újszerű szerkezetével, következetes logikájával, művészetten kívüli és művészi (melynek mindhárom: etikus, patetikus és tárgyias csoportját felhasználja) bizonyítékaival, vizsgálatunk szerint, statusát tekintve: finitionis, vagyis egy tagadhatatlan tett (esetünkben Batthyány Ádám konvertálása) minősítése körül forog a bizonyítás; a vádló levél írójának bírói közreműködésével, Lobkovitz Poppel Éva meggyőzésére.

Pázmány Péter leveleit és művét is figyelembe véve sem értünk el tehát mást, mint az időpont szilárdabb rögzítését, Batthyány Ádám *elméjének vonattatása*, belső meggyőződése továbbra is homályos, sőt Pázmány talán

túlzottan is aktív jelenléte inkább utal egy *iátczódó*, mintsem megalapozott, szilárd hitű katolikusra.

Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy Batthyány Ádám első hosszabb bécsi tartózkodására (1631) Pázmánytól és hitsorosaitól alaposan felkészített lélekkel érkezett, katolizálása pedig már korábban megtörtént, semmiképpen sem tartható az udvar közvetlen és kizárólagos hatásának. Áttérése a jezsuiták magyarországi tevékenységének eredménye (nem pedig pártállásának logikus folyománya), ha a konkrét személyt, Ádám *igaz útra vezérlőjét* maradéktalan biztonsággal továbbra sem tudjuk megnevezni.

Bécs midemellett rendkívül fontos állomás Bathyány Ádám életében: itt ismeri meg német feleségét, itt ismeri s kedveli meg őt az udvar, s itt vetkezi le magáról a vallási tolerancia utolsó foszlányait, hogy később mint kombattáns katolikus, *kardos harcok* lépjen fel saját környezetében. 1634 után, túlzó hitbuzgósága még az atyai jóbarátot, a dunántúli püspököt, Johannes Paulides Caniseust sem kíméli²², templomfoglalásai, protestáns-üldöző magatartása pedig nemsokára országgyűlési sérelemmé növekednek. Édesanyjával kiújuló vitájára csak Éva asszony halála tesz pontot.

Az otthonülő, gazdálkodó főúr képe csak az 1640 utáni Batthyány Ádámra illik, s ekkor sem mindig pontosan. 1644 körül például részt vesz az I. Rákóczi György elleni harcban. Mindvégig jó barátja Zrínyi Miklós-nak, aki gyermekkorra óta tisztelte s a *haza oszlopának* tartotta. 1650 körül mint levéltárrendező, példás munkát végez, amely egészen egyedülálló tevékenység a kor főnemesei közt.²³ Az ő költségén, udvari papjának, Malomfalvy Gergelynek irányításával jelenik meg a *Keresztény Seneca* és a *Belsőképpen indító tudomány ...* című imádságoskönyv 1653-ban, a Cosmerovius nyomdában.²⁴ Ugyanebből az évből maradt fenn fainak levele, melyben apjuktól az egész *Virgiliust* kérik, mivel az *pater jezsuiták egy Vergilius nevű könyvet kezdettenek tanétani* (1653. július 1. Sopron)²⁵

Gróf Batthyány Ádám 1659-ben halt meg. Fiatalkoráról és utolsó, kevésbé ismert éveiről ezúttal saját kezű feljegyzései, a most szóbanforgó szövegek tájékoztassanak.

²² Lásd idézett levelét, valamint Karácsonyi *i. m.* I. kötet. 212.

²³ Iványi Béla, *Gróf Batthyány Ádám, a levéltár rendező*. Levéltári Közlemények, 1942—1945. 290—309.

²⁴ Turóczi-Trostler József, *Magyar irodalom — Világirodalom*. Bp., 1961. 156—219.

²⁵ Kovács Sándor Iván, *A lírikus Zrínyi*. Bp., 1985. 79.

A III. Ferdinánd császár regensburgi koronázásakor készült útinapló és a koronázásról részletesen szóló történeti feljegyzés²⁶ közlése elsősorban a császárválasztások és koronázások történetéhez kíván adalékul szolgálni (hiszen a szöveg értő részletessége estleg a magyar királykoronázások alakulásával történő összevetést is lehetővé teszi), jelen leírás azonban nem, mert a szöveg minderről kommentár nélkül is használható módon tájékoztat.

Célunk most inkább az, hogy lehetőség szerint feltárjuk, milyennek látta Európa egyik legfontosabb udvarának legkiemelkedőbb eseményét a kör jelentős magyarországi udvartartója, csatlakozván ezzel a Klaniczay Gábor által Pápán felvetett nagyobb kérdésekhez: milyen véleményt alkottak az utazó magyarok az európai udvarok szokásairól, civilizáltaknak érezték-e magukat külföldön jártukban.²⁷ E közelítés tehát forrásunkban elsősorban a civilizáció magyarországi folyamatának hírmondóját próbálja láttatni.

Tárgyunk Batthyány Ádám, saját kora közösségéhez való kapcsolataiban (intézmények, szokások, interperszonális viszonyok, nemzeti öntudat stb.), vagyis az a személyiség, amely saját tevékenységére is magyarázatot nyújthat²⁸ különös tekintettel civilizáltsági állapotára. Helyzetünk kedvező, hiszen a *civilizálódás folyamatának változásai legeggyértelműbben a mindenkori világi felső réteghez tartozó férfiakon mérhető le*, legvilágosabban pedig bizonyos kitüntetett szituációkban²⁹, amilyen például egy vidéki magyar főúr külhoni koronázáson való részvétele.

Annyi bizonyos, hogy Batthyány Ádám 1630 után felette megszaporodó külföldi, főleg bécsi útjai alkalmával némileg árnyalhatta a magyarokról külső országokban kialakult *kedélyes barbárság* sztereotípiáját. Idegen nemzet leányát elvenni feleségül: a magyar főnemesség körében korántsem egyedülálló jelenség, ám hogy a fiatal Batthyány egy udvarhölgygel kötött házasságot, mindenképpen azt mutatja, hogy udvarképeség tekintetében

²⁶ OL Batthyány családi levéltára P 1315. 2. 1636. 13—28. sz.

²⁷ Klaniczay Gábor, *Udvari kultúra és a civilizáció folyamata*. in *Magyar reneszánsz udvari kultúra*. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1987. (a továbbiakban: MRUK) 50.

²⁸ Georges Castellan, *Lélektan és történelem*. Történelmi Szemle 1974. 1—2. sz. 212.

²⁹ Elias *i. m.* 345.

sem bizonyul elégtelennek. Olasz sógorával bizonyíthatóan zavartalan viszonya³⁰, udvarjárásai, bécsi kapcsolatai³¹ is mind ezt bizonyítják.³²

A Batthyány család egyre gyakorlatibbá váló művelődési iránya, s az ezt követő könyvgyűjtési szokások akár az udvariságot könyvből tanuló főúr feltételezését is lehetővé tennék (hiszen pl. az illetanok elsősorban a tanulmányaik befejezése után az udvar felé orientálódó világi nemesség tájékoztatását szolgálták), ám ilyen művel a méltán híres családi könyvtár jelenlegi ismereteink szerint nem rendelkezett.³³

Udvari(as)ságának fő elemeit valószínűleg tehát neveltetése során (amiről keveset tudunk), a bécsi udvarban tett látogatásai során (ezekről még kevesebbet) és saját hazai udvarának közösségi életében gyűjtötte össze. A Bécs-járó néhány évet leszámítva tehát 1636-ig összegyűjtött ezirányú műveltsége elsősorban hazai jellegű lehetett, s a koronázáson így valójában két különálló (de nem feltétlenül különböző vagy szembenálló) szokásrendszer találkozott.

A Batthyány udvar egyike volt a legnépesebbeknek, legszervezettebbeknek, legkeresettebbeknek és leghangosabbaknak, nagy vonzáskörrel és nevelési hatóerővel.³⁴

³⁰ Iványi Béla, *A két Zrínyi Miklós körmendi levelei*. Bp., 1943. 198—199. Zrínyi Miklós levele Batthyány Ádámmal 1652. március 28.

³¹ *uo.* 269.

³² Zrínyi Miklós 1654. augusztus 9-i levele Csáktornyról (melyben a légrádi Horváth Andrásnak a törökök fogságából való szabadulásának körülményeit leírva kéri, hogy a viszonyosság alapján török rabjait Batthyány Ádám is veresse meg, *mig leesik az hus labukrol*) kétségtelenül olyan életmód jegyeit is mutatja, amit akár barbárnak is nevezhetnénk. A levél zárata szerint azonban hitük szerint mindketten az *köröszténysegh kedueert és tauaert* cselekedtek, vagyis mai fogalmaink szerint a civilizáció védelmében. Megjegyzendő emellett a Habsburg birodalom keretében és a törökkel szemben élő világi felső réteg kettős élettere és életvitele. (A levelet egészében idézi Iványi *i. m.* 223—232.)

³³ Péter Katalin, *Esterházy Miklós*. Bp., 1985. 165.; Elias *i. m.* 217.; *Magyarországi magánkönyvtárak I. 1533—1657*. Sajtó alá rend. Varga András. Adattár 13. Bp—Szeged, 1986. 150—151, 170—175.

³⁴ A Batthyány udvar népességét Zimányi Vera (*A Batthyány család hagyományai*, Századok, 1982. 6. 1153—1159.), szervezettségét Varga J. János (*Szervitorok katonai szolgálata a XVI—XVII századi dunántúli nagybirtokon*. Bp., 1981.), látogatottságát Iványi Béla (*i. m.*), hangosságát Takáts Sándor (*A régi Magyarország jökeide*. Bp., é. n. 184.) hangsúlyozza. Valamennyi jellemzőre bizonyíték Esterházy Miklós levelezése (Közl.: Dr. Merényi Lajos, *Esterházy Miklós levelei Nyáry Krisztinához*. Főként: első közlemény. 1624—1639. TT 1900. 16—60.) Az udvar vonzáskörének szempontjából fontos adalék Bónis Ferenc végrendelete (Közl.: Komáromy Andor, *A Bónis család levéltárából. I. Végrendeletek*. TT 1886. 377—384.) Az udvar iskola jellegét, nevelő, kiképző és felügyeleti erejét Pázmány Péter 1636. május 11-i Sellyéről Batthyány Ádámmal írt levele bizonyítja a leghatározottabban. (A levelet egészében közli Dr. Iványi Béla, *Pázmány Péter kiadatlan levelei*. Körmendi Füzetek. 3. szám Körmend, 1943. 33.) Pázmány a Bihar megyei Nadányi Istvánt ajánlja Batthyány udvarába, akit maga tanított a nagyszombati és bécsi jezsuitáknál *gyermek-*

A Batthyány-udvar, a Párizst nyitott szemmel megjáró Boldizsár óta (ha egyre gyengülő hangsúlyokkal is) nyelvében, könyveiben, izlésében, illemszabályaiban és életstílusában szorosabban látszott illeszkedni az egész Európát átfogó udvari arisztokrácia modelljéhez, és a Párizs központú lerakat—hálózathoz, mint a magyarországi főúri udvarok többsége. A nyugati ország résznek a Habsburg birodalommal való kapcsolatai hagyományosan jóval szorosabbak, mint az ország más területeinek. Az is tény, hogy a Batthyányak a már meglévő védelmi legitimáció mellett, s nem helyette foglalkoztak udvarukban irodalom és művészetpártolással, lokális központ kiépítésével és az iskoláztatást is pótolni képes udvari hagyományok ápolásával. Ezen jellemzők (nyugati kapcsolatok, földrajzi helyzet, legitimációról levált udvari tevékenység) együttesen azt mutatják, hogy szemléletében Németújvár nem feküdt olyan messzire Béctől (vagy akár Regensburgtól), mint a mérföldeket tekintve.³⁵

Amely mérföldeket egyébként nem is volt olyan könnyű leküzdeni. Batthyány 1636 decemberében a Rohonc—Regensburg távolságot, mindvégig biztonságos és ellenőrzött, a Duna vonalát a bal parton követő úton, 12 nap alatt tette meg, anélkül, hogy az útbaeső várakban és városokban testi és úti szükségleteinek kielégítésén túl többet időzött volna. Visszaútban, 1637 januárjában *az Postan iött alla*, Regensburgtól Bécsig összesen 19 postaállomást érintve, s 1637. február 16-án már ismét Bécsben van.

A fiatalkorában feltűnően sokat úton lévő főúrnak maga az utazás hétköznapi esemény lehetett (még akkor is, amikor abba a városba tartott, amely a legtávolabbi emberi közösség volt, amely magyar vendégét még szervezett programmal várta: e távon túl minden út hosszas előkészítést igényelt³⁶; úti feljegyzéseiben különösebb megrendülés vagy kíváncsiság nélkül halad el a potenciális látványosságok mellett (peregrinatioja e

segetől fogva . . . remeluen, hogy a kaluinistaságból, melyben nevelkedet, ki tisztullyon, de a beléje avasodot konkolj, mint ez ideig ki nem gyomlálatott belőle. Pázmány ezek után a viszonylag frissen áttért, hitével, mint láttuk, *iatczodó* udvarától (helyesebben: annak szervezett udvarától) várja a Nadányi-fiú igaz útra vezérlését. A hatékonyságot tehát (még hit dolgában is) magasabbra értékelte egy főúri udvar, mint egy jezsuita iskola esetében. (Ezt tekintve pedig Elias teoriája valóban átdolgozható/átdolgozandó a civilizálódás folyamatából a civilizálás folyamatává, mint azt az újabb eredmények, pl. az Arieséi javasolják, lásd: Klaniczay G. *i. m.* 30—33.

³⁵ A Boldizsárra vonatkozó szakirodalmat lásd fent. Levéltári adatok közül eddig kevés figyelmet kapott az Iványi Béla-hagyaték (Mezőgazdasági Múzeum, Kt. Regesza XV./38.) A legitimáció/udvar kérdéshez lásd: Klaniczay G. *i. m.* 28. skk.; Koppány Tibor, *Nádasdy Tamás udvara és az építészet*, in MRUK 217—228.; valamint *Magyar levelek a XVII. századból* XI. TT 1911. 543. A *lerakatokhoz*: Elias *i. m.* 393.

³⁶ Példaként lásd: Heltai *i. m.*, valamint Dr. Lukinich Imre, *A Bethlen-fiúk iskoláztatása 1619—1628.* in Nagyenyei album. Szerk.: Lukinich. Bp., MCMXXVI. 79—101.

szempontból nem informatív), noha számontartja azon helyeket, ahova (talán sietségből) nem tért be.

Utazósebessége egyébként minden sietsége ellenére sem gyorsabb, mint elődeié volt³⁷, helyzete azonban biztonságosabb³⁸: elsődleges tapasztalata nem a veszély érzése lehetett, hanem annak megértése, hogy *utazni annyit jelent, mint másnak a segítségére rászorulni*.³⁹ Az utazás jelenti tehát a külhoni civilizáció megismerésének első lépését, s Batthyány Ádám visszaútjának igen magas költségeit bizony meglepetten regisztrálja: a címe szerint úti feljegyzésnek induló irat — pénztári kimutatássá változik.

Az alig három évvel korábban (1633. november 12-én) II. Ferdinánd által tanácsossá kinevezett Batthyány Ádám⁴⁰, aki később, 1655-ben 391 lovassal tisztelgett a pozsonyi országgyűlésre érkező III. Ferdinánd előtt⁴¹ 1636-ban sem mutatkozott idegennek az udvarban, noha katonáskodó vidéki magyar nemes volta ezt indokolttá tehetné volna. Még nem számított igazi udvari nemesnek⁴², de a Batthyányak mögött ekkor már jelentős udvari múlt állt.

1563-ban, Miksa koronázásán például az ekkor már nagyon öreg I. Batthyány Ferenc, I. Ferdinánd közeli jóbarátja vitte (hordszékben ülve) a magyar királyi koronát, s ugyanezen a tragédiába fordult koronázáson

³⁷ Noha különösen alkalmas az időpont az utazásra (a hóval borított út gyorsabb, télen kevesebb a vám és az útonálló), az 1528-ban I. Ferdinánd által újra felállított posta (Bécs—Buda, működött 1541-ig) azonban az 1550-es évek bővítései és az 1600-as évek eleji lezülles után, Bornemissza Péter 1622-ben kezdődő, 1650-ig tartó főpostamestersége alatt, II. Ferdinánd 1626-os rendteremtő (igénybevétel, díjszabás, útlevel, poggyász stb.) pátense következtében erősen följavulván is csupán minimálisan 11 napos utazást tudott szavatolni. Léven, hogy a hírközlő szerv csak a postamesterek mellékfoglalkozásaként bocsátja az utazni kívánók rendelkezésére váltott lovait és postalegényeit. Az utazósebességnek a XIV. századtól a XIX.ig tartó stagnálásáról és annak okairól lásd: Fernand Braudel, *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus*. Bp., 1985. 414—431.; Antalffy Gyula, *A honi utazás története*. Bp., é.n. 23—24. A posta történetéről: Munkás László, *A királyi magyar posta története 1528—1715*. Bp., 1911.; Hennyey Vilmos Dr., *A magyar posta története*. Bp., 1926.; Hencz Lajos, *A magyar posta története és érdemes munkásai*. Bp., 1937.

³⁸ ekkorra válnak annyira rendezetté a közállapotok, hogy végrendeletanyag nélkül át lehet kocsizni egyik megyéből a másikba (Antalffy i. m. 73.). Ne felejtjük: I. Batthyány Ferenc 1540-ben még így figyelmeztette testvérét, Kristófot: *Ha fejedet szereted, kiúnt ne járj sehol.* (uo. 103.)

³⁹ Braudel i. m. 416.

⁴⁰ Iványi, *A két Zrínyi Miklós körmeneti levelei*. 57—59.

⁴¹ OL Batthyány cs. lt. B 1322 54. cs. 1233., 1252. sz.

⁴² Rákóczi Zsigmond csak 1651-ben írja majd, hogy *Oda fel, istennek hála, sok jó akaróink vadnak, Bottyáni, Zrini, Forgács Ádám, Esterhas László, Szunyog uram, categorice megizenték ő fgének, soha magyar ellen fegyvert nem fognak, . . . Oda fel ő fgének sohal nincs több ötezer emberénél mindenestül . . .* (Rákóczy Sigmond, 1651. október 31., Sárospatak. Közli: Szilágyi Sándor, *Herczeg Rákóczy Zsigmond levelezése*. TT 1891. 219.)

szolgált először, főpohárnokként, I. Batthyány Kristóf helyett a fiatal Boldizsár.⁴³ 1625-ben viszont (amikor Bethlen eltiltotta követeit a királyválasztástól, minek következtében a koronázás körüli huzavonában a rendek végül úgy döntöttek, hogy a szokásos rend helyett a koronázás csak a királyi eskü után következhet be) Batthyányné Lobkovitz Poppel Éva (sikertelenül) megpróbálta III. Ferdinánd magyar királlyá koronázását, Bethlen érdekeit szolgálván, udvari intrikával késleltetni.⁴⁴

A családi és egyéni tapasztalatokkal egyaránt bőven rendelkező Batthyány Ádám kitüntetett pillanatot látott a császár koronázásában, nyilván ezért is öröközte meg. S valóban: III. Ferdinánd császárrá választása még e prominens eseménysorban is kitüntetett jellegű.

II. Ferdinánd valóban nem volt már fiatal 1636-ban, de fia megkoronázását nem saját *elligtelensege* (a birodalom jól működő gépezete ebben az időben már lehetővé tette azt, hogy az idős uralkodó is elvégezhesse feladatát: az uralkodás nem jelentett túlzott fizikai igénybevételt⁴⁵), hanem politikai előrelátása indokolta, ezt bizonyítja a *libera ellekczio* fokozott hangsúlyozása is (19/5., 22/3.)⁴⁶

III. Ferdinánd (1608—1657. április 2.), II. Ferdinánd és Mária Anna bajor hercegnő (meghalt 1622-ben) fia, apja második felesége, Eleonóra

⁴³ Krizkó Pál, *Az 1563. évi koronázási ünnepély*. Századok, 1877. 27—48.

⁴⁴ *Egy igen előkelő magyar hölgy, Batthyány grófné szintén támogatta Bethlen törekvéseit, még pedig olyképpen, hogy magában az uralkodóházban viszályt igekezett kelteni. Figyelmeztette a császár királynét, hogy midőn olyan nagy erőlködéseket fejt ki mostoha fiának királlyá választására, ezt csupán a maga haszna rovására teszi, mert mint Magyarország koronás királynéját férjének halála esetén őt illetné meg a királyválasztásig a régensség. A császárkirályné azonban, ki sem dicsvágyó, sem fontoskodó természetű nem volt, nyomban visszautasította Batthyány grófné e terveit s a vele folytatott beszélgetésről rögtön hírt adott férjének. Ferdinánd kezdte belátni, hogy minden további késedelem csak az ellenzékét gyarapítaná, miért is beletörődött a koronázásba.* (Gindely Antal—Acsády Ignác, *Bethlen Gábor és udvara 1580—1629*. Bp., 1890. 151.) Az eset kétségtelenül új fénybe állítja Zrínyi Miklós nevelőanyját, s hihetőbbnek látszik már, hogy II. Batthyány Ferenc Bethlenhez csatlakozása (legalábbis részben) a feleségnek köszönhető. Szempontunkból azonban fontosabb most, hogy 1625-ben Batthyányné még nem tudott Saint Simon herceg kiforrott racionalizmusával intrikálni (lásd: Elias *i. m.* 742.), jöllehet a család ekkor már letett a Montmorency féle (Elias *i. m.* 740—741.) ellenállás lehetőségéről. Mindazonáltal az eset világosan mutatja az (egyelőre kiforratlan udvari tendenciák) előretörését a lovagi szemléletmód rovására, s emellett azt is, hogy a nő (szerencsés körülmények közt) politikailag akár olyan súlyú is lehetett mint a férfiak, bizonyítván ezzel az abszolutisztikus udvari társadalmakban létrejövő első nőemancipáció létét. (Aries *i. m.* 323—330.) Gindely szövege egyébként az előttem ismeretlen Caraffá Comment. 212—213. jelzetű levéltári anyagra hivatkozik, ezért az eset megtörténte felől esetleg táplált kétségeket magam is osztom.

⁴⁵ Az idős ember társadalmi hasznáról lásd: Aries *i. m.* 323—330.

⁴⁶ Batthyány Ádám szövegére itt és a továbbiakban a dátum nap számával és az azon belüli pont jelzetével hivatkozom.

mantuai hercegnő gyermektelensége révén 1625-ben cseh, 1627-ben (mint láttuk: nem mindennapi csatározások után) magyar királlyá koronáztatt, írónk is e címein emlegeti. Wallenstein halála után, mint magyar király az összes császári hadsereg parancsnoka lett, s 1634-ben Nordingen melletti győzelmével kiúzta a svédeket Dél-Németországból. Ezután választották római királlyá 1636-ban, s a trónon 1637-től követte apját. 1648-ban az ő uralkodása alatt ért véget a Harmincéves háború. Ezután (követvén 1637. március 15-én, Pázmány előtt négy nappal elhunyt apja némiképp toleránsabb kései valláspolitikáját) birodalmi békére törekedett, magánéletét a tudományoknak, művészeteknek és a zeneszerzésnek szentelte.⁴⁷

Szövegünk (a konkrét feljegyzésektől keretezve) valójában a humanista történetírás tradíciójától elkülönülő, történeti tematikájú, kisebb prózai írások egyelőre még teljesen nem tisztázott genealógiájú családjába tartozik, ezen belül pedig leginkább történeti feljegyzésnek lenne nevezhető. E műfaj azonban (a majd tárgyalandó bünlajstrommal ellentétben) nem vezet a művészi igényű emlékirat felé: tájékoztató, leíró, kevésbé szubjektív hangjával és célkitűzésével inkább a *diplomáciai utazók, követek, kereskedők vagy éppen török foglyok naplói, útirajzai, jelentései* közé illeszkedik, amelyek a *precízen megfogalmazott, mások által hasznosítható ismeretanyag átadását célozzák*.⁴⁸ Mint ilyennek, inkább az időben is nagyon közel álló Toldalagi napló⁴⁹ a rokona, nem pedig Kemény vagy Bethlen Miklós önéletírása, de ne felejtjük el, hogy ha írásában Batthyány Ádám a historia mellett voksol is a memoire-ral szemben, s így a *chroniconi rend* erősebb is a *poetai öszvefűződés*nél, rendezett levéltárában a legbiztosabb személyi emlékezetet is hagyta a posteritasra.

A történeti feljegyzés 1636. december 19-ével, az Első Aktossal, az electio előkészítésével indul, magával a választással (december 20.), majd eredményének kihirdetésével (december 22.) folytatódik, s a tulajdonképpeni koronázással és az ünnepi lakomával zárul (december 30.). A közbeeső, a koronázás szempontjából érdektelen napok kimaradnak, nem méltók a történeti emlékezetre. (Megjegyzem, az úti feljegyzés pusztá megléte és megőrzése magában is a historiai célzat ellenpontját jelenti, hiszen a

⁴⁷ Magyarország története 1526—1686. I. kötet. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1985. 902.; Gonda — Niederhauser, *A Habsburgok*. Bp., 1977. passim; Hajnal István, *Egyetemes történet*. III. kötet. Bp., é. n. 316.

⁴⁸ Bitskey István, *História, emlékirat, önvallomás*. in *Irodalom és ideológia a 16—17. században*. Szerk.: Varjas Béla, Bp., 1987. 61—91., főleg 68—69.; valamint az emlékiratokról általában: Máté Károly, *A magyar önéletírás kezdetei (1585—1750)* Minerva, 1926. 120—166.; Kemény Katalin, *Erdélyi emlékirók*. Erdélyi Múzeum, 1932. 180—204, 247—276.; Gyenis Vilmos, *Emlékirat és anekdota*. ItK. 1970. 305—321.

⁴⁹ Toldalagi Mihály, *Emlékezetül hagyott írás. 1650.* (1613-tól 1635-ig) in *Erdélyi Történelmi Adatok*. I. kötet. Kiadja: Mikó Imre. Kolozsvár, 1855. 223—243.

személyes történet leírása e szempontból szubjektív elemként is felfogható.)

A szöveg javításokat nem, csupán néhol betoldásokat vagy üresen hagyott helyeket tartalmaz, ami arra utalhat, hogy a feljegyzés valamivel a leírt események után, nyugodtabb körülmények közt keletkezett, s Ádám úr saját emlékezetét helyenként környezetével is támogatta, ha nem is mindig sikeresen.

A feljegyzés alapegysége a kiemelt jelentőségű napokról való emlékezés, ezt struktúrálja tovább a ceremónia egységeit követő feljegyzésmód. Minden egység az időbeli és térbeli helyzet rögzítésével indul (*hogi ide iötönk, ottan rendet allvan, ottan Eölven*), majd a történetek rövid összefoglalása után, az eseményekben résztvevő személyek megnevezése, megjelenésük leírása és részletes eseményrajz következik. A pontokat (ritkán) személyes hozzátétel zárja le (*voltis keszemben, amit sziböl kiuanok*).

Mint tudjuk, *minden koronázáson újabb lépést tesznek a fegyelem és rend szigorítására, s mindjobban tündezik a koronázásoknak régi, még az első Habsburgok koronázásainál is dívott patriarchális, népies ünnepély jellege*, az uralkodó és a nép közé egyre kikerülhetlenebbül ékelődik be az etikett. III. Ferdinánd 1625-ös soproni szabályzata e tekintetben is határkő (noha a koronázás néppünepély jellegének és a gyakran tragédiába torkoló kilengéseknek, csak III. Károly 1712-es rendelete vet véget.⁵⁰ s Batthyány Ádám jegyzései pontosan érzékeltetik az intézményesített affektus-szabályozás e fontos állomását.

Szerzőnk (otthoni vélekedésével valószínűleg ellentétben) udvari emberhez méltó módon, elutasítja a vulgáris viselkedésformákat: a számára szokatlan városi környezetben elkerülhetetlen találkozás az ALSÓ rétegekkel (*népsék*) nem feszélyezettség érzetét, hanem megvetést vált ki belőle.⁵¹ Három esetben is: elítéli a *penszhaniok* körüli tolongást (30/8)⁵², az *szaban valo aygalast* (30/9) és az *Eökörben es az borkotban meni szametallan nepsek tiptrotast* (30/10). Ezek a magatartásformák már nyilván nem értek bele abba az elképzelésbe, amit magának a civilizált visel-

⁵⁰ Bartoniek Emma, *A magyar királykoronázások története*. Bp., é. n. 147 és 151.

⁵¹ Megvetése civilizációtörténeti szempontból érthető, hiszen e folyamat olyan erős volt, hogy a 17. század első harmada után a nép és a nemesség már nagy társadalmi ünnepeken sem keveredett egymással, épp a hasonló jellegű, nagyszámú viszolygás törvényesítése folytán. Batthyány Ádám megvető itéletében, mint kortársaiében általában, nem társadalmi osztályának politikai, hanem szociális pozíciójának civilizációs elvei kapnak hangot. (lásd Aries *i. m.* 119.)

⁵² A királyválasztások történetében V. László koronázásán jelentek meg először a pénzhányó lovasok. A ceremónia ezzel egy eredetileg éppen közrendészeti rendszabályt vett át (a nép ugyanis így nem az uralkodót, hanem a lovasokat zaklatta tülekedésével), Batthyány Ádámot nem is az uralkodó féltése, hanem maga a tolongás ténye teszi ingerültté. (Bartoniek *i. m.* 126.)

kedésmódról alkotott. Nyilván emiatt ír egyetértéssel a lovaggáütés megrendszabályozásáról (30/6), amely korábban számos-tragédiához vezetett, s az előre bejelentkezés csak épp a század elején lett szabállyá (de e kitüntetés katonai jellege egészen 1741-ig megmarad⁵³ Nem véletlen egyébként, hogy szerzőnk minden elítélő megnyilatkozása a 30-i eseményekre vonatkozik, amit a királlyá választás utáni (majdnem) féktelen jókedv jellemez (22/8. skk.)

Azokról, akiket Batthyány Ádám királyi tanácsos magával EGYENRANGÚaknak ítelt, semleges hangnemben írt. Részletes ülésrendet közöl (19/2), amiként a fontosabb tárgyak bemutatásának is nagy figyelmet szentel (22/2, 30/13), sőt, az Materniai pöspököt még el is meri ítélni, a brevitás erényének megsértésében (22/9). Emellett minden lehetséges ponton kiemeli, hogy a ceremóniában szerepet játszóknak meddig mehetnek el, a király szentségének megsértése nélkül (*az töbi ittkin vartak* 20/1; *kisertök eofölseget* 19/1, 22/1; *az aytoigh de nem tovab anal* 19/1), s világosan érzékeli az udvari hierarchiát (*hata moge allotanak otan volt heliek nekiök* 30/4).

A FÖLÖTTE ÁLLÓK-ról (Ellektorok, Csaszar, Kirali) mindig a legnagyobb tisztelet hangján, megkülönböztetett figyelemmel, s meglehetősen hozzáértéssel ír (a felkenés leírása pl. a ceremóniában — talán a családi hagyományok jóvoltából — jártas személyre vall (30/4): a *szent olliaok, niaga czigaia, feie es bal kesze* a Pontificale Romanum Trident óta használatos szabályrendszerének szakkifejezései⁵⁴) Többször is kiemeli a király tárgyaiban is hangsúlyozott kiválóságát (22/3, 30/11), esetükben érzelmi megnyilatkozásaikra is ügyel (22/7), érzékeli elzárt voitukat, szakrális szférájuk meglétét (19/1, 22/4), sőt, a választás átmeneti, sajátos *meghalt a király éljen a király* jellegét felismervén (19/4), az ideiglenes elektor — uralkodó helycserét is regisztrálja (19/1, 30/3). Az ő szférájukat annyira méltányolja, hogy a velük való közvetlen találkozást mindig sikerként könyveli el (19/1, 19/6, 22/2, 22/6, 22/12) és ez az egyetlen terület, amely személyes érzelmi (sőt, egy esetben politikai: 19/8) kitörésre készíti (22/12).

Batthyány Ádám tehát egészében az értő kívülálló szemével figyeli az eseményeket, s magabiztosságát: az étkezés rituáléja (amely pedig II. Ferdinándnak a közös lakomát eltiltó 1618-as rendelete óta különlegesen kitüntetett szituáció) számára ebben az esetben nem jelentkezett veszélyzónaként, talán épp a szokások hasonlósága miatt. Ruházata például talán másnak, de nem különlegesnek, vagy barbárnak tűnhetett: 1700 előtt meg-

⁵³ Bartoniek *i. m.* 126, 130, 162.

⁵⁴ Bartoniek *i. m.* 117—118.

különböztető jellege csak a nemzeti viseleteknek volt (lásd: *magiar forman*, valamint a *Farsangh* leírást), ruhadívatokkal még nem kell számolnunk. A vidéki magyar még nem lehetett divatjamúlt, ősi, maradi, lévén, hogy az ellentett fogalom még nem létezett.⁵⁵ Étkezési szokásaik is hasonlóak voltak: az evőeszközök 1651-ig nem voltak használatban a Habsburg—udvarban sem, a húsfogyasztás hasonló mértékű volt mindkét területen (két font körül járt a napi adag), az egyben *spekelt Eökör* (legalábbis a királykoronázásokon egészen a XX. század elejéig szokásban maradt, a felismerhető állati eredet, és a nyílt színen történő feldarabolás pedig még nem sértette a civilizált viselkedésnormákat. Batthyány Ádám dunántúli főkapitány viselkedésnormáit mindenesetre semmiképpen.⁵⁶

Egészében véve tehát szerzőnk viselkedésnormái, megjelenése, szavai és tettei tekintetében eleget tudott tenni az udvarképesség követelményeinek, sőt elégséges ismerettel rendelkezett ahhoz, hogy az elébe kerülő eseményeket értő szemmel leírja és értelmezze. Megjelenése nem keltett váratlan, egzotikus szenzációt, mint elődei Itália udvaraiban, neveltetéséből nem maradt ki az *udvari schola*, nem tudta magát civilizálatlannak, sőt környezetét (és őt környezetét) annyira természetesnek látta, hogy még ítéletalkotásra sem érzett indítást, (a kifejezetten palléroztlan szokásokat leszámítva). Mindez nyilván egyéni kvalitásainak és iskolázottságának is köszönhető, de bizonyára annak is, hogy Németújvár vagy Rohonc és Regensburg, mint udvar, nem jelentette a civilizáció folyamatának eltérő fokozatát. Olyannyira nem, hogy azt, amiben az út igazán újat nyújthatott volna, tehát az udvari reprezentáció művészi mozzanatait (az egy koronázási éremtől eltekintve) Batthyány Ádám, magyar utazó, észre sem vette.

Ahogy Erasmus mondja: *egy igazi férfi nem szakít a szokásaival.*

*

A bünlajstrom az Országos Levéltár gyűjteményéből származik: a Batthyány családra vonatkozó iratok között, a P 1315/2. cs. jelzetű kötetben, mint itinerariumot tartják számon. A szövegben az úti feljegyzésekre, a szinte állandóan úton lévő gazda, katona, rokon és jóbarát leltárszerű, naponkénti összegzéseire (gyakorlatilag teljesen átvéve a szöveg egésze felett az uralmat) ráépül egy kezdetlegesnek tűnő, de mindenképpen szándékolt vallomások, bünbánó többlet. A létrejött írás (nevezzük egye-

⁵⁵ A divat fogalmának kialakulásáról lásd: Braudel *i. m.* 318—319.; Gáspárné Dávid Margit, *A divat története. Erkölcök, szokások, viseletek.* 1480—1765. Bp., 1924.

⁵⁶ Braudel *i. m.* 201—211.; Gáspárné *i. m.* 197.; Elias *i. m.* 251—253, 821—822.

lőre bűnlajstromnak) a napló, az utazási napló, és a vallomásos bűnbánati irat jegyeit egyesíti magában, azonban olyan, szinte jelzésszerű módon, hogy bizvást tekinthetjük önálló típusnak, noha a korból nem is tartunk számon hasonlót.

Figyelmünket csupán emiatt is megérdemli, különösen akkor, ha a szerzőről közölt új ismeretek után (esetleg) eredménnyel kérdezhetünk.

Az író feljegyzései *Anno 1657 die 1 Januariütól fogvan* ugyanezen év július 31-ig sorakoznak, egyetlen nap kihagyása nélkül, bár néhol, nyilvánvalóan utólag pótolni kellett az elmulasztottakat (január 23—24, 25—26, július 20—23, 24—27). Az, hogy a mulasztások főként a szöveg elejére és végére koncentrálódnak, talán arra utalhat, hogy a naponkénti leltár elkészítése először szokatlan, utána rutinná, később pedig teherre való feladatot jelentett írójának. Alátámasztja ezt a feltételezést a szövegnek egy állandó, már az elején is készként jelentkező sémára történő épülése.

A szöveg alapegysége a naponkénti feljegyzés. Ezen belül minden egység megint csak az időbeli és térbeli helyzet pontos rögzítésével indul (*1 die hetfeon Vyvarott voltam*).

A napi feljegyzés szerkezetében a helyzetképet rögzítő első fázisból az átvezetés az esetleg említésre méltó, külső esemény rögzítése (*Kisfaludi Balasnak volt kesz fogasa; iot ide Esterhas Pal; ebeden Kaldi Istvanal voltam*, stb.)

Ezek után következik a tulajdonképpeni bűnlajstrom, mely mint a naponkénti jegyzet legfontosabb szerkezeti egysége, maga is strukturált. A bűnök felsorolásában rendező elvként azt a Hegyibeszédben gyökerező gondolatot fedezhetjük fel, hogy a gondolatban vagy szóban elkövetett bűn tett értékű. (Mt 5, 22, 28) Batthyány Ádám tehát a bűn három neme szerint csoportosítja a lajstrom elemeit, általában a gondolat—szó—tett sorrendre törekedve.

A bűnlajstrom után néhol még bajairól, betegségéről is tudósít, különösen akkor, ha tettei és baja között ok—okozati viszonyt vél (okkal) felfedezni (*az bortol roszol voltam* március 2-i feljegyzés az előző napi ivás után), vagy baja különösen súlyos (*napestigh roszol voltam; igen roszol voltam*).

A (semleges) történések, a (negatív) bűnök lajstromba vétele mellett a szerző három esetben (pozitív), hívő katolikushoz méltó cselekedeteit, gyónását illetve *komonikálását* is feljegyzí. (Január 1 *giontam komonikáltam*, március 29: u. a., április 27: *ekoron megh giontam de nem komonikáltam*). Ezek a bejegyzések adják a szöveg nagyobb, napokon, hónapokon átívelő szerkezeti vázát. Különösen fontosnak tartjuk, hogy bejegyzé-

seit itt kiemeli: e napokat minden esetben vonallal választotta el az előzőektől.

Batthyány Ádám 1657-es bűnlajstromának deskriptív bemutatása után azt állítjuk, hogy az a jezsuita hitélet nyomait mutatja: Loyola Ignác lelkigyakorlatos könyvének szellemében, annak követelményeit szem előtt tartva, céljait magáévá téve született meg.⁵⁷

E helyen nem feladatom a XVI. század végétől devocionálisan oly sokadszorra újjáéledő Európa szellemi és felekezeti térképén elhelyezni Loyola művét s annak gyökeres átalakulást hozó hatását.⁵⁸ Jelenleg csupán azt próbáljuk megállapítani, hol van a helye Batthyány Ádám szövegének a katolikus jámborsági gyakorlaton belül.⁵⁹ A szövegünkben gyakran szereplő imádságoskönyv azonosítására nem tettem kísérletet. Annyi azonban bizonyos, hogy Csáky István felesége, Wesselényi Anna 1629-ben Batthyány Ádámnak a következőket írta: *Azt a kis könyvet megküldtem, meg is jegyeztem néhány imádságokat. De kegyelmedet azon kérem, az másik könyvet, az magyart kegyelmed gyakorta olvassa: sok szép ájtatos imádságok vannak benne*⁶⁰

Ha summázni akarjuk a Szent törekvéseit, azt mondhatjuk, hogy a Lelkigyakorlatos Könyv⁶¹ a hivatalos gyónás helyébe az egyház által ellenőrzött, irányított és vezetett intenzív, személyes és misztikus, közvetlenül Istenhez irányuló bűnbánatot helyezi (mint a személyes jámborság legmagasabb fokát), abban a reményben, hogy ez az elmélkedés a lectio—meditatio—contemplatio lépcsősorán át elvezeti a bűnöst úgyszólván a

⁵⁷ *Exercitia Spiritualia Sancti Patris Loyolae Societas Jesu fundatoris recusa* Tyrnaviae MDCLXXXIX Matthias Srvenky. Mintaként gondolhatnánk az istenes élet középkori reguláira is, ezek azonban a szívnek és nyelvnek bünei után, a tettek között is megkülönböztetnek fokozatokat. Az 1512—13-as Nagyszombati kódex pl. halálos és égbekiáltó bűnöket, a Thewrewk kódex (1531) gyónótükre pedig hiábavalókat, hebeburgyákat, viszálykodókat, jóra való restségre nézőket, tettetéseket, vakmerőket, elhenyélt dolgokat. Ennek csak a harmadik fokozatban több lépcsős felosztásnak Batthyány Ádámnál nem találjuk nyomát. Lásd: A magyar középkor irodalma. Vál.: V. Kovács Sándor. Bp., 1984. 1053—1062.

⁵⁸ Itt csak utalok Erdei Klára közkézen forgó, eredeti szellemiségű tanulmányaira, főként pedig *Auf dem Wege zu sich selbst: die Meditation im XVI. Jahrhundert* (Eine funktionsanalytische Gattungsbeschreibung) című kandidátusi értekezésére.

⁵⁹ A magyarországi katolikus jámborsági gyakorlatról: Horváth Cyrill, *Világiak régi magyar imádságos könyvei*. ItK. 1895.; Révész Imre, *Az imádkozó magyar*. Debrecen, 1922.; uő., *Régi magyar imádkozók és imádságaik*. Protestáns Szemle 1924.; Gajtkó István, *A XVII. század katolikus imádságirodalma*. Bp., 1936.; Gulyás István, *A XVII. század katolikus aszketikus irodalma*. Bp., 1939.; Takács Ince, *Magyar ferences aszketikus élet és aszketikus kiadványok, különös tekintettel a XVII. és XVIII. századra*. A Szent István Akadémia Hittudománybölcséleti osztályának felolvasásai. III. 7. Bp., 1942.

⁶⁰ Gajtkó i. m. 8., idézi Takács Sándor, *Magyar nagyasszonyok* című könyvéből, Bp., é. n. 418.

⁶¹ *Loyolai Szent Ignác Lelkigyakorlatos Könyve*. Kiadta Hitter József S. J. Bp., 1940.

Krisztussal való személyes találkozásig, s ideális esetben a misztikus egyesülésig, az Unioig.⁶² Vajon Batthyány Ádám ezt a lépcsősort választotta-e, s ha igen, meddig jutott el rajta?

A *Lelki gyakorlatok Könyve* (a lelki élet taktikai kézikönyve) a nagy gyakorlatra, Krisztus dinamikus személyének hatása alatt töltött 30 öntevékeny napra készülőknek először, beavatás gyanánt, a lelkiismeretvizsgálatot írja elő. A tevékeny négy hét: négy állomás. 1. hét: szemlélődés és elmélkedés a bűnről. 2. hét: Krisztus élete virágvasárnapig. 3. hét: Krisztus szenvedése. 4. hét: feltámadása és mennybemenetele. Az istenséghez való emelkedést a négy hét témaválasztása is leképezi, a pokloktól a mennyig emelkedő ívével, emellett az első hét, mint bevezetés, módszer-tanilag mintegy betanítja ezt az utat hármasszerkezetével: 1. részleges és naponkénti lelkiismeretvizsgálat (*lectio*) 2.: általános lelkiismeretvizsgálat (*meditatio*) 3.: naponkénti gyakorlatok (*contemplatio*).

A részleges és naponkénti lelkiismeretvizsgálat napi kétszeri önvizsgálatot rendel el: egy konkrét bűnre összpontosítva figyeljük azt meg, s lehetőség szerint csökkentjük előfordulásának számát.

Az általános lelkiismeretvizsgálat (*hogyan bűneinktől megszabaduljunk s jobban győnjünk*) három fő részből áll: a gondolatban, a szóban és a cselekedetek által elkövetett bűnökről beszél.

Loyola szerint háromféle gondolat létezik: az egészen saját, a jó szellemtől és a gonosz szellemtől származó. *Bocsánatosan vétkezik valaki, ... ha bűnre kísértő gondolata támad, és oda figyel, benne kissé elidőzik vagy belőle csekély érzelmi gyönyört merít, vagy ha hanyagságot követ el ilyen gondolat elűzésében.*⁶³ Úgy gondoljuk, a bűnös hangra odafigyelő, hanyag gondolatokat nevezte Batthyány Ádám *heiaban valoknak*. A rossz gondolatokba való beleegyezést, az aszerint való cselekedeteket, vagy annak lehetőségét, vágyát a *Lelki gyakorlatok Könyve* súlyosabbanak tekinti a nagyobb időtartam, az erősebb akarati tevékenység és a mindkét személyre nézve (*masokat szoltam*) nagyobb kár miatt.⁶⁴

Bűnös cselekedettel felérő bűnnek számít a nem igaz ügyben tett eskü (*eskeodtem*), s minden hiábavaló szó (*heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodtam*), azaz amelyből senkinek semmiféle (lelki, testi avagy földi) haszna nincs, vagy kifejezetten rossz szándékú, vagy célja más jóhírének csorbítása (*masokat csufoltam*), meghurcolása vagy bűnének felfedése (*pirongodam szidam*)⁶⁵

⁶² V. ö. Erdei Klára, *Die Meditation: Mentalitätsgeschichtliche Deutungen einer Gattung*. Kézirat, olvasásának örömeért ezúton mondok tiszteletteljes köszönetet a szerzőnek.

⁶³ Loyola i. m. 41.

⁶⁴ Uo. 41—42.

⁶⁵ Uo. 43—44.

Bűnös cselekedetnek számít a Tízparancsolat, az Egyház és az előjáróság intézkedései ellen tenni, legyen az akár egy tiltó parancs megszegése (*egihaszialialis iatczidtam*) vagy gyakorlati utasítás elhanyagolása (*imadcsagimot, kis rosariomomat el nem montam, miset nem halodam*), sőt az is, ha erre valaki okot szolgáltat (*boszontotam*), vagy ha másokat ilyen tettekben meg nem akadályoz (*oliat sokat szolani halotam latamis*).

Batthyány Ádám szövege tehát fedni látszik és betölteni igyekszik a *Lelkigyakorlatos Könyv* követelményeit. Mivel pedig az általános lelkiismeretvizsgálat a lelkigyakorlatban betöltött szerepe mellett a gyónásra való felkészítést is segíti, érthetőnek látszik, miért szakaszolta szerzőnk is feljegyzéseit a gyónási időpontok alapján.

Batthyány Ádám e feljegyzése sem itinerarium tehát, hanem a katolikus hitmélyítő mozgások legnagyobb hatású könyvének gyakorlatias le nyomata. A szerző Loyola fő művének (talán a lelkigyakorlatokról már levált, pusztán a gyónás aktusát segítő eszközként alkalmazott) legelső feladatát teljesíti: a lelkiismeretvizsgálatot, a részlegesebből a naponkénti önelemzést, az általánosból az átfogó bünszemléletet véve át, példás szorgalommal, kissé renyhébb intenzitással, csekély személyességgel és minden misztikus odaadás nélkül. Adatok híján nem tudhatjuk, hogy a szöveg kísérlet e a következő hetek feladatainak végrehajtására (annak reménytelen), vagy a gyónásra való sajátos felkészülés (annak alapos), esetleg vezető nélkül végzett lelkigyakorlat kísérlete, vagy bensőből vezérelt önvizsgálat (annak rendkívüli).

Mindhárom esetben azt állíthatjuk, hogy szerzőnk ezen szövege a katolikus ájtatossági törekvések kevéssé ismert periferiáján helyezkedik el, akár mint a szokásostól eltérő, az eredetivel nem teljesen egyező célért küzdő, némiképp popularizálódásra mutató eszközhasználat, akár a rendszerbe nagyon is illő, de befejezetlenül maradt próbálkozás.

Valószínűleg nemcsak szerzőnk jegyzett le efféle bűnlajstromot, hanem sokan mások is, főként pedig azok, akik a jezsuiták lelki vezetése alatt álltak, ám szinte bizonyos, hogy az ilyen szövegek többségét maguk a készítőik megsemmisítették, hiszen a bűnök leltára a gyónás után feleslegessé (sőt, betekintést adván szerzőnk magánéletébe, esetleg veszélyessé) vált. E kéziratot is végleg eltüntette volna egy következő iratselejtezés, ám Batthyány Ádám (49 évesen) 1659-ben meghalt. A szöveg, ami ránk maradt, egy (főúri körökben mindenképp) egyedülálló, irodalmi értékekkel nem rendelkező, de adalék erejű mentalitástörténeti dokumentum, amely így, kevéssé igényes formájában és műfaji kidolgozásában is fontos emléke a 17. század magyar katolikus hitéletének. Nem utolsó sorban pedig kiemelendő, hogy szövegünk (ha motíváltságában esetleg nem is, de végeredményét tekintve mindenképp) önvallomás jellegű, önelemző hangvételű, s ha

magában álló szöveg is jelenleg, akkor is állítható, hogy a század következő évtizedeiben születő barokk memoároknak szerves tartozékává lett önelemzés és vallomás talán nem kizárólagosan *augustinusi mintát* követ.⁶⁶

Összegzés

Visszatérve a címben feltett alapkérdésre: *vitész avagy ájtatos volt-e* Batthyány Ádám, válaszunk talán már nem a karakter nélküli *sem—sem*, hanem egy gyengécske, hangsúlyok és felhangok nélküli *is—is*. De mielőtt az idézetet (mint írója, Batthyány Ádám elnyühetetlen sógora, Csáky László), mi is *azt nem tudjukkal* zárnánk le, úgy tűnik, a kérdés átfogalmazható.

Klanciczay Gábor szerint a *keresztény testszemlélet, a kolostori rendszabályok, a vallási nevelés, az egyházi kultikus és liturgikus formák, az egyházi művészet kérdéskörének figyelembevétele nélkül a civilizációs folyamat reneszánszkori nekilendülését nem értehetjük meg*.⁶⁷ s e ponton világít rá a kolostori viselkedési normák és az egyházi kultúra szekularizálható médiumainak szerepére. Egy bűnlajstrom és egy koronázásról szóló történeti feljegyzés kiemelése esetünkben azért volt célszerű, mert (kockáztatva a leegyszerűsítés veszélyeit) úgy tűnik, hogy a civilizációs folyamat manierizmuskori töretlen folytatódása hasonlóképpen érthetetlen egyéni vallásos gyakorlat és laikus kultúra szakralizálható médiumainak figyelembevétele nélkül.

Emellett pedig, ha a 17. század első harmadának magyarországi társadalmát *COURTOISIE* vagy *CIVILITÉ* címkékkel kell ellátni, vagy lovagi udvari, katona udvaronc (*vitézi—ájtatos*) kérdésben kell dönteni, vagy meg kell állapítani, hogy a kor nemessége harcos vagy udvari jellegű-e, a válasz mindig bizonytalan. Mert bármennyit is haladt előre a civilizáció folyamata, a hódoltság Magyarországon a katona életformájának mindig szerepelnie kellett a társadalom életformakészletében⁶⁸. A lovagi típusú nemesség-eszmény még 1686 után sem hal ki, sőt nyomaiban a *Győri vitézség* bukásáig él és hat. Így a nemesség legitimációja kettős természetű,

⁶⁶ Az augustinusi mintáról lásd: Bitskey István *i. m.* 61—91, 77—78. Bethlen Kata *pietizmussal áthatott protestáns vallásossága* esetében sem kizárt a kegyességi gyakorlatok hatása, amellyel egyébként Beythe Istvánon keresztül korábban a Batthyányak is kapcsolatot tartottak. (Lásd: Zsigmondy Árpádné Kozma Éva Mária, *Adulékok a magyarországi kegyességi gyakorlathoz a reformációt követő időktől*. in *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*. Szerk.: Fabinyi Tibor. Bp., 1984. 75.)

⁶⁷ Klanciczay G. *i. m.* 35.

⁶⁸ Elias *i. m.* 371.

lovagi és udvari kultúra egy családon, sőt egy személyen belül is egységet alkot: ... a 16—17. század gazdasági, politikai, katonai, vallási viszonyai ... megakadályozzák, hogy az udvart járó öntudatos magyarságú főnemesből udvart lakó kozmopolita udvaronc váljék. Olyan udvari élet fejlődött ki a főúri udvarokban, mely hordozta az udvart járt (királyi udvarokban tanult, forgolódt) főrend révén az udvariság általános tartalmát és formáját, de egyben telítődött sajátosan magyar életmódbeli jellemzőkkel.⁶⁹

Ennek a civilizációs kettősségnek a szorításában keletkeztek Batthyány Ádám szövegei. Ezekben az is előtűnik, amit az udvari nyelvből a civilizáció kiszorított: az alantas és a közönséges, a bűn és a népsék. A társadalmi kényszerek szorítása megtanítja a szakadatlan hátra és előre pillantásra⁷⁰ (Felébred az igény a történelemérzés tudatosítására, arra, hogy a családi életet időpontokhoz kötve mintegy történelemmé formálják⁷¹, történeti feljegyzésben, memorialeban, rendezett levéltárakban és ősgalériákban⁷² és az embermegfigyelés udvari művészetére meg az önmegfigyelésre⁷³ (a naponkénti bűnvallomásban).

Kérdésünkre talán mégis Csáky László szavaival adhatjuk meg a korántsem végső, de talán jobban megértett választ: *Vitéz-e avagy ájtatos, azt nem tudjuk. Akármi legyen, Isten éltesse.*⁷⁴

⁶⁹ Galavics Géza, *A magyar királyi udvar és a későreneszánsz képzőművészet*. in MRUK 228—249, főként 246.; Ambrus Katalin, *A 16—17. század főúri életmódjának tükröződése két udvari drámában*. in MRUK 313.

⁷⁰ Elias *i. m.* 693.

⁷¹ Aries *i. m.* 11—12.

⁷² Galavics *i. m.* 245., és uő.: *Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet*. Bp., 1986. 94, 145.

⁷³ Elias *i. m.* 733—734.

⁷⁴ Takáts *i. m.* 135.

FORRÁSOK

ÚTINAPLÓ

Anno 1636. dye. 1. Decembrys

Indoltam, Ratis Bonaban az kyraly eö Folsege koronaszatiara

1. *Nap* Rohoncrol Iutem vacsorara: sopronyban oned:
2. *Nap* Ebedre: Mynkendorfra vacsorara mentem Becsben oned:
3. *Nap* Ebeden Becsben vacsorara mentem: szicz kyrchenre oned
4. *Nap* Ebeden Kalprunra vacsora mentem: (Galleburgra) Lucsdorfra oned
5. *Nap* Ebeden Naymarkra. vacsora mentem Amstetinben oned
6. *Nap* Ebeden: Enten vacsora mentem klan Erlara: oned
7. *Nap* Ebeden: Ibers bergen vacsora mentem Everlingere. oned
8. *Nap* Ebeden: Bacz kirihent vacsora mentem, Putv Pokra, oned
9. *Nap* Ebedre es vacsorara mentem. Saringra oned
10. *Nap* Ebedre es vacsorara mentem. Filczhofenre oned
11. *Nap* Ebeden. osztzer hofra vacsorara, strosz kyrchenre, oned
12. *Nap* Ebeden. vacsorara mentem Rattisbonaban.

Az Mely varasok melletel iötönk az kikben be nem tertem

- 1: Iutunk ell: sz: pelten nevö varas mellet
- 2: Iutenk ell: Melk nevö varas mellet
- 3: Iutonk ell: strenbergh nevö varas mellet: itt halt az Herczegh
- 4: Iutonk ell: Encz nevö varas mellett, Miset halgatam itt.
- 5: Iutonk ell: Firsten czelt nevö kallastrom mellet es oberspergh
- 6: Iötönk ell: Ikel spergh nevö var, az fokeroke, Itten Bincze nevö var *mel-*let el, Ittem svorcza nevö var mellet el. Itten Szigen nevö kal lastrom mellett el
- 7: Iötönk ell, stranbingh nevö varas es fatra nevö mellet

Anno 1636. dye. 19. Deczebrys.

Az Elsö Aktos az kiraliroi

1. *Elsöben* hogi ide iötönk az kyraly Ellegczioiara es koroniaszatiara az elkeszdesben mit latonk es mi forman procedaltak Eszen az Napon kesztek el azt hogi az kyalit ugi mint magiar orszagit es csehorszagit be hivatak

magok köze az Ellektorok vgi mint csehországi kiraliat es Ellektort vgi penigh, hofi ugian azt vegesztek egimas köszöt az ellektorok hofi eszen az napon egiot legienek hofi az dolgot egi irant ercek es haliak az mint idealab töbit enel emlekeszek felöle az mikor be kisertök eö fölseget az vdvar-
tol ugi mint az mi kegielmes vrontol az csaszartol, az Ellektoroknak az Tannacs Kolo haszokhosz, hat az töb Ellektorok az kyk akor ittben volta-
nak az kik neveyt ide allab megh irok, azok az mi kegielmes kirallionknak elleiben iötenek, az aytoigh de nem tovaab annal, mivel csak vgi volt eö Föl-
sege mint egik ellektor csak, es eszek az dolgok o koraltanak

2. *Masodczor.* Az mykor mar mind be menven az Vrak az Tanacslo pallo-
taban es ottan rendet alvan az Ellektorok eö Fölsegek le eöltének mind
niaian tahat Eszokról az dolgokrol vegesztenek ez igi volt az proceszosa, es
igi eöltének rendiben az aytonak élleneben az honnan bementönk, az mint
ide allab megh leszen rendszerent irva mind.

1. Az Bowariai herczeg követe eolt. fon Ettingh
2. Az my kiraliok Eölt. eö Fölsege
3. Az Mogoncziaiy ellektor eölt. az fő heleen kancellarios az egesz
imper[omnak]
4. Az koloniai ellektor eölt.
5. Az saksoniai herczeg követe eölt. mecz
6. Az Barandenborgi herczegh követe eölt. svarczenborg
7. Az Triveri ellektor heiaival voltak, de ezfogva

3. *Harmadczor.* az mikor az csaszar itten nincsen tahat az fő hel minden
koszepon es mindenben vgi volt az dologh.

4. *Negidczor.* Az mikor mar ottan Eölven egi kys ideigh eö Fölsegek az
ellektorok, tahat az vttan hivatok magok eleiben az egisz itten valo Tanna-
csot, es varosi polgarsagot es fegivereseket az kik ide be az varosban tar-
tosznak elleibek olvastak hofi mihosz tarcsak magokat mostan ebenaz
harom negi nap allat az migh az eö Fölsege ellekczioianak az napia el iön,
es mind porgeroknak es varasiaknak es viteszlö nepnek, eszekre az dolgok-
ra az mit el olvastanak ellöttuk feienkent egi mas utan tahat megis kelletet
rea eskodniek erős hötre hofi eszeket az pontomokat megh tartiak az ket
vyokat fel tartvan mindenik, vgi mint eszek azok azok dolgokat, de csak
ket harom napigh tart esz az hitt.

5. *Eöttödczör.* Az hofi minden orszagokbol valo követek, es kontiniovalo
residentek es heltartok az orszagokbol es az my imperiombeli herczegek
vgi varosokbol valo követek volnanak egi szoival valami idegenek volnak
az kik nem varosban valo lakosok es az Ellektorok es eö Fölsege kontinio
valo szolgai nem tahat aszok mind ky menienek, es az ellektoroknakis ne
legien töbet magok mellet tartani minden rend beli szolgaiokat es lovokat
eösze konpotalvan 200. ameliknek töb volna azt ky kölgie maga mellöl adig

az terminosigh az migh az ellekczió megh nem leszen, az csaszarnak penigh es kiralinak az udvara nepe megh maradhat mind, eszt penigh az varasiak observaik köszönsegesen es ha melleknel afele szemeliek volnanak azt megh ne szenvedgiek hanem ki kölgiek, es ha ki nem akarna meni az polgarmesternek hire adgion es az Tanacsnak es azok fogiak ki kölden. az varasikapitanis penigh az kapokon megh hadgia hofi senki idegen embert eszek az napok allat be ne bocsason az Ellektorok hire neköl es az varas mind köszönsegesen es az kapitanis eszek az napok allat az köseget senkinek egiebnek ne tarcsa hanem az ellektoroknak csak hofi az eö libera Ellekczióiok es szabadsagok az irant megh ne serödgiek hanem azt faouor es fellelem (neköl) es szabadon vegeszhesenek el eö Fölsegek hofi esz vtanis ne mongiak azt vallamit fellelemböl vagi respektre neszve cseleketenek volna eö Fölsegek, ere kellet megh esködniük az itten valloknak igi rend szerent mind.

6. *hatodczor.* Az Polgar Mester es az Biro, az huszon negi Tanacsal Egiöt be iöven rendet alvan az ellöl meghirt pontomokat elleibek szamlalvan, eökis megh ertven, az mogoncziái Ellektornakmint imperiomi fo Kancelariosnak rendel keszet fogtak eö Fölsegenek, az vtan egik az itt valo Tanacsok köszöl ki alvan enihani szoival peroralvan es eö Fölsegeket megh aldvan hofi eben az ioban sok esztendeigh megh maradgianak es esz alltal eörökös allando bekesegeh iöien ki az meliet minniaian kyvanunk Istentöl szubol eriek esz el vegeszödven mind az egesz itten valo Tanacs fel tartvan ket vyokat Eskötenek megh ez szokas szerent Eszek az Tanacs beliek allamenven az itt valo polgarsagh kösze, es az Ellektorokis miniaian az ablakra menven, az polgari rendis az varasban az ellektorok rea neszesere köszönsegesen az egh allat alvan fel tartvan ket vyokat eskötenek megh aszokis az Tannacsal egiöt, hofi hiven es igazsan megh tartiak azokat az pontomokat az kiket ellibek attannak es el olvastanak adigh az ideigh az migh el iön az idő hofi megint fel lesznek etöl az kötelessegtöl, Az kapitanis hasomlokepen megh esköt elsöben az ellektorok ellöt es az utan ismegh az viteszlonepis megh eskötaz egh allat az ellektorok szeme latara, azon observaltak az mint az varasiak, mivel az varasiaknak az komendatora az kapitan, az viteszlö nepel egiot.

7. *hetedczor.* Eszek el vegeszödven mint az ellektorok köszöl kiki szallasara, miis az mi kegelmes uronkal iötönk az szallasra, hanem holnap meghent eösze giölnek Eö fölsegek mit vegeszének megh nem tudom.

8. *niolczadszor.* Az Bastiakra vgian ma kesztek ky vonia az algiokat es Taraczkokat ugian fellest azt remellem az mikor az Ellekczió leszen akor Eörömet fognak lonni denem mindenek leszen Eöröm.

Anno 1636. 20. Dye. Deczembris
Az mykor Masnap az Ellektorok eösze gioltek miröl vegeszenek.

1. Az Mykor Az kyralyat mint csehorszagi kirali es Ellektort oda kisertönk az Tanacshaszhosz, myndenyk Ellektornak csak három Tanacsat kellet be viny magaval, az kyraly vite be Magaval; az fő hopmesteret Grof Trautmenstorfot es az Csaszar fő hop mesteret fo Mikaut, es az csehorszagi kanczellariosat Groff Martiniczot, ezeket vitte be magaval az töbi ittkin vartak.

2. Az Mykor Egi Mas köszot voltak Tahat vegesztenek arol hogi mint legien es hogi az Ellekczio es az mi Gravaminakat egi mas köszöt kelet el vegeszni azokat olvastak ell, es egieb egimas magok köszöt valo dolgokrol traktaltanak es vegesztenek egi masal, azok elvegeszodven mentenek megint ky ky haszahosz eszek voltak esz nap csak.

Anno 1636. dye. 22. Deczembrys.
Az my kegelmes vronknak es kyralyonknak az ellekczioinak az napian az minemö czeremoniak voltak

1. Az mykor az My kegelmes uronkat es kyrallionkat az Tanacs haszhosz kisertök, Az Attya haszabol ara neszve hogi az Ellektory köntösben es az Ellekczionak az napiat vegben vihesse az mint felis eötöszen mind az ket köntösben es mint az Ellektorok kösze vgi mint Eöltösöt fel vörös Barsonyban az Bavariai Ellektoral egi forman es feier es fekete belles volt allata, az Mogomcziai es kolloniai voltak vörörs skallatban aszokis aszoni forman minden kepen, az Brandenburgin es saksoniai Ellektorokon kyvöl mivel aszoknak csak követek volt itten es csak az magok eötöszetiökben voltak, Az kyralynak penigh az csehorszagi korona volt feieben az mely epen csak gemantbol es giöngből allot es anak az be foglalasa arani volt, az meli igen illet eö Fölsegenek es szepis volt, voltis keszemben.

2. Az Mykor Eö Fölsege fel eöttöszen ment az töb Ellektorok kösziben ottan vellek egiöt nem sokat kesven, iöttének viszont az Eöreggh szent egi haszban es sok fő rend kiserte eö Fölsegetek es az Fedelmek mentenek Illien rendel es forman ellöl ment az Mogoncziai es koloniai Ellektorok azok ellöt ment mindeniknek az udvary marsalkia ugi mint ket szep merö arannyal vert hövelö pallosal ugi mint Haszenstan az Mogoncz[iae] az koloniae, Azotan ment az my kyralionk es az Bovariay ellektor azok ellöt ment mindeniknek az Marsalkia vgi mint az kyraly ellöt ment az cse orszagi Marsalk Berka. az Bavariai Ellektornak csak az udvary Marsalkia volt es vytenek ket vörös barsoniban valo pallosokat az korosztioik volt csak ara-

nios eszöstes es az vegek az masik ket ellektor követenek nem volt semi elotek vitetve hanem az kyraly vtan mentenek csak eszek lovakon voltanak mind az eö Eötöszetikszert kiki, az kyrail legh szeb lovon es eötöszetel volt mindenben eszek voltanak. tiszten lovon.

3. Az Mykor. Az Sz. Egihaszban be keserven Eö Fölsegeket hat mentenek az Nagi oltar elleiben es ottan ky ky az eö rendi es szokasa szerent hellere menven az csaszar eö Fölsege hele eörössen maradt halgatanak eö Fölsegek az Ellektorok köszönsegesen, Innekcs Myset az Sz. Haromsagrol volt az Meliet az Itt valo pöspök Mondot, az el vegeszödven, Isten kegelmessegeböl es akaratiabol, az vttan mentenek, az Ellektorok eö Fölsegek az oltarhosz es Eskötenek megh mind magok szemelliekben, es mind az követek az vrok kepeben, ara hoga vallakit legh iobnak es alkolmatosabnak ittelnek leny az Imperiomi kiralisagnak az gubernatosagara hat aztat valasztiak in bona konsziencia, azon kivöl megent ketöt eskötetenek megh vgi mint kancellariost hoga vallamit vegesznek es konklodalnak azt igazsan megh iriak, azon kyvöl mivel esz az sekrestieben voltcsak magan tahat mindenik Ellektornak szabad volt magaval be vinni harom Tanacsot az csaszar es kiraly reszeröl eszek voltanak Groff Trautmenstorf vo[n] Mekau. Becsi pöspök. szlavata Martinicz Groff kiszli eszek voltak.

4. Az Mykor ottben leven magok köszöt, az sekresztieben az Ellektorok es az vrok ennihanian Tahat az Mogonczyai Ellektor ellö szolván es Tudose-tota az ottan vallo Ellektorok kepiben az vrokot hoga eök mostan mert giöltenek eösze es hoga enek vtannais bizsonsagot tehesenek rolla, azert hoga eök romai kiralit akarnak vallasztani esz vtan az szo vtan az vrok mind ki iötenek az szent egi haszban hanem csak magukon maradtanak es vegesztenek es konkludaltanak is egi mas köszöt mindenről esz igi leven.

5. Az Mykor. Elleget Traktalvan es vegeszven es magok köszöt ell inteszven az Romay kiralit, ugi mint az mi keglmes kirallionkat, az melire az kirali azt atta vallasztol hoga eö nem veszi vel azt az Tisztet es gondot noha eö Fölsegek az Ellektorok ara elleghnek itelven, az Attiak akaratia es hire neköl Eszek vttan az Ellektorok fel költenek eö Fölsegehez az Csaszarhosz, es keretek eö Fölseget hoga ne szania az alla valo faradcsagot köszikben, mivel hoga eök egi akaratbol romai es Imperiomi kirali vallasz-tonak, azert eö Fölsegeis az kegielmes akaratiat es konfirmallasat adgia rea es az csaszari aldast hasomlo kepen az melire alla ment eö Fölsege es eszek voltanak az követek az ellektoroktul, ugi mint az Mogonczyai követe volt az pap Meternik pöspök A koloniai Ellektornak az Marsalkia az kiralie az Martinicz az Bavariaye az korc A saksoniaik egi nagi oro. az Brandenbor-ginak egi ifio ember eszek nevet nem tudom, es Mogonczia vicze kancellaris

6. Az Mykor az csaszaral alla mentönk az Ellektorokhosz es az mikor bementonk az szent egihaszban az eöreg h oltarhosz tahat az mint bementonk mint egi eöreg hasznak az hosza Tahat az Ellektorok mind elleiben iötenek eö Fölsegenek es keszet fogtak eö Fölsegenek, es onned miniaian be kesertek az sanktoariomban vagi sekrestieiben, es ottan hagivan eö fölseget mentenek az magok helliere adigh migh eö Fölsege az csaszari kontosben es habitban fel eötöszöt az Marsalkok mindenöt ottan iartanak az ellöbeni mod szerent az mint emlekesztem felölök.

7. Az Mykor Eö Fölsegek az Caszari kontosben fel eötösztenek volna, Tahat az Ellektoroknak hyre adtak azonal el mentenek az csaszarhosz es onned egiöt kisertek az magok kaponaiaban vagi sekrestieieiben eö Fölsegit szejben vitek Ellöte vitek egi arani almat egi czeptromot es egi vont arani vankost, az almat vite az Groff Trukszasz az czeptromot vite az First Czolleren, az vankost vite Lineborgh Eö Fölsege be menven vgian azon ellektorokal es vrakal, az mogonczia fel allot es referalta az eö magok koszöt valo vegezest, es az kirali resolvalasat hogi fel nem veszi az atti akaratia es hirenekol Eszen mit agia fyahosz eörvendeszven koniveszet, es mit agi fiat intete es parancsołtais hogi fel vegie az gondot eö mar eöreg h ember leven kimelie megh, az kirali magat ellegtellennek ittelve ere az allapatra de mind azon altal ha eö Fölsegek az Ellektorok ellegsegesnek ittelték rea lenie az beli io akaratiokat io neven vete eö Fölsege eö töllök hogi enniben böcsöltegh megh az csaszaris nagi kegies Feiedelem leven fölötte igen io neven vete az Ellegtoroktól hogi mint eöreg embert megh tekintven es kimelni akarvan es az fiat vallasztotak, ennek az megh kemellesnek gongia visellesere, oli szept szokal szollot eö Fölsege eben az okasioban az kire sokaknak anira megh eset az szivök hogi siras neköl nem alhatak az eö Fölsege szept szovat es ayanlasat.

8. Az Mykor Az ellekcio oda be magok köszöt, es az csaszar ellötis megh leven es eö Fölsegeis confirmalvan es helen hagivan, egi kis idő mulvan ky iöven mindiaian eö Fölsegek, az csaszar eölt az maga csaszari szekiben azon csaszari kontöseben, es az Ellektorok az el vallasztot impiomi kiralit vitek az oltarhosz, ottan egi kis ideigh terdre alvan mint egi miatiankot es avemariat el montanak volna az vttan Eöltetek eö Fölseget kirali uronkt az oltara, Job kesz fellöl allot az Bavariai elektor bal kesz fellöl allot az Mogoncziai koloniai saksoniai es Brandenburgi Ellektorok es követekek ezek vttan az Ittvalo pospok dedevm laudamost innekeltek es Innekeltek es Trombitáltak es doboltak es haromszor salvet lötenek, mind az mosketirosok es mind az algiokal es egieb lövö szerszamal köszonsigesen, eö Fölsegeknek csaszar vronk Terden allot es az korona melete volt az vankoson, az kirali az oltaron eölven vigan volt nagi nevetve az Ellektorokal az vrakis

hasomlokepen mind eöröltek az czeremoniak vgi voltanak megh esz ideigh az mint ellöl emlekesztem az szemelliek fellöl.

9. Az Mykor az dedeum laudamost el vegesztek es az kiralitis le szalletotak az oltarol, Tahat vittek ky eö Fölseget az szent egihazsnak mint egi kosze-pin csinaltanak fel egi allast, es eö Fölsegek mind ottan leven, es az inkor ki mentenek tahat, az arani almat az Bovariay ellektor vite es az czeptromot az Brandenborgi ellektor követe vitte az vankoson rayta eölt csaszar vronk eö Fölsege mivel szekben vittek, az vrakban kit bocsatak oda fel es kit nem de itt allatis vgi lathatak szinten, eszek vttan ellö allatak az Ellektorok az pospoket az Meterniait es az egi arkos papirosra le iratotvan olvasot el, nagj hangason, az melinek somatim az kontinenciaia az volt csak, hoga mivel az iellen, vallo ellektorok, es az kik iellen nincsenek azoknak az követiek plenipotenciaiak leven vallasztotak el az Magiar es czehorszagi kirali es Romai kiralaisagnak gubernacioiara, es kit Isten megh mostan egi ideigh el tavosztason hoga az mostani Csaszarnak hallala tortenieik de ha ugi leszen vagi len tahat az Romai csaszarsagot es kiralsagrais vallasz-totak, az melire kiatotanak vivattot haromszor, eszek igi leven eszutan eszek.

10. Az Mikor az Csaszart es kyraly hasza kisertek, Tahat az mind Trombita es dob szoival volt, az Ellektorok es az kyraly körölete mentenek, Az Bavariay es az Brandenborgi ellöte vittek az előbeny mod szerent, az kyraly mellete Ment, az Mogoncziai es kolloniai vttana Mentenek, Myvel eö Fölseget szekben vytek, az eö Fölsege feie fölöt az varasiak koszol az feiek vittenek Menyeszetet sarga taffötabol, az Ellektorok es az csaszar mynd az magok eöltöszetekben voltanak, eö Fölseget mind az maga haszaban ke-sertenek fel az Ellektorok es onned bocsot veven kiki az maganak szalla-sara ment.

11. Az Mykor eszek az czeremoniak voltak Tahat az Imperiomi Marsalk ugi mint az Papanhamnak mind az ayto Ellöt kellet leni, az Eocze penigh az csaszar eilot vitte mind adigh migh az maga haszaban ment az meszitelén pallöst.

12. Az Mykor az czeremoniak mind igi letenek volna vegben az Ellekto-rokis ki oszlotanak, Tahat az kiralis le vetköszven az maga szorszotbeli köntöseből Tahat az kinek kedve volt hosza keszet foghata eö Fölsegenek es esz mostanz tisztiben megh aldhata az melyet sokany cselleketek jobara mind az kik kontinios szolgak vdvarnal, Az meliet engedgien az Sz. Ha-romsagh es egi Biszoni Isten, eö Fölsegenek sokaigh szerencsesen birnia es mindeneket esz által io bekesegre veszerelni es vyny, esz vttan az koro-nasztotis eö Fölsegenek egesegeesen megh erni sziböl kyvanom Istentöl megh adatny.

Anno 1636. dye 30. Deczembris
Az mynemo czeremoniakal let megh az kyal vronk eö Fölsege
koronaszatia az Imperiomi forman es modon, anak irasa

1. Az vdvarnal az maga szallasan eöltözöt fel ugi mint vörös attlacz dolmaniban magiarforman es vörös Aranio holmibol czinalt mente raita raita olian forma volt mint az kiben vecserniet szoktanak mondani az papok, gobneköl volt mind, dolmani ment az sovege szegletes volt.

2. Az Bovariai Ellektor be iöt hosza udvarhosz es az mas ket Ellektorok követi brandenborgi es saksoniai, Azokal egiot asztan eö Fölsege fel ment asz csaszarhosz vdvarhosz es onned osztan ugi giötenek alla Eö Fölsegekek egi kis idő molvan az Sz. egihaszban, az masik ket elektor ot varta

3. Az Mykor ideie volt alla Ionyek Eö Fölsegeknek az Sz. egihaszban mikor az csaszar az eö csaszari kontoseben fel eötöszöt az kirali megh azon kontosben az mint iram oda fölieb az Bovariai ellektor az Ellektori köntösben volt, az tobi Ellektorok követi csak az magok köntösiben voltak ott allat az Sz. Egihaszban varta az mogoncziai Ellektores koloniai, papi Eöltöszetekben, es azon kivol volt 12 pospök hanem tob es annak mindeniknek egi kanonokya eszen az pöspökök köszt volt. ket herczeghi pospök eszel töben voltanak es az ayton mikor be iötenek eö fölsegek megh aldotak, es onned ellötek iöven eö Fölsegeknek vgi kisertek hellekben az vttan Innekes miset mondot az Mogoncziai Ellektor az töbi mind az kirali hata moge allotanak ottan volt helek nekiök.

4. Az Mykoraz Myset el kesztek volna Tahat csak hamar oda hitak az kirali es az ottan ellöt le kellet burolni es mind adigh ugi volt migh az boldogh aszoni Litaniaiat el nem montak az vttan az Sz. ollaiokal megh kentek, az meliet az niaka czigaiat es az feiet es bal keszet az vttan rea felleltettek hogi az bekeseget az körösztenegh köszt megh tartia az vttan egi kis ideigh innekeltenek az vttan az sekrestiben vittek eö Fölseget es ottan az kirali kontosben fel eöltösztetek ugi mint karoleas kentoseben es az karolios qintonak az koronaiat feieben tetek az arani almat az iob keszeben es az czeptromot az ball keszeben attak es ugi kesertek ismegh visza az pospökök es az Ellektorok minianian az oltarhosz onned az maga szekiben mikor szekben tredeblet hat az arani almat atta az bovariai ellektor kepeben az czeptromot atta az brandenborgi követ keszeben eszt csellekete valla mikor az oltarhosz kellet meni az czeremoniak az mint hosztak magokal azok attak ket groff keszeben adigh vgi mint Trukszasz es Czolleren.

4. Az mikor az vegre hitak az oltarhosz hogi az kirali pontomokra rea felleletek hogi miket tarcson megh es az koronat vgi tetek az feieben mint fel kent Romai kiralinak es egieb eöltöszeteketis mind vgi attanak reaia es

az karolos kintos palos forman valo szabliaiat az nakiban attak feier tafota volt raita es masik pallost is Imperiomi marsalk keszeben ugi mint papenhamnak, ottan volt egi kis ideigh azotan megen iüt visza az szekiben, akoris keszeben volt mind az arani alma es czeptrom azon szerent observaltak mindenkor az mint foliol irtam az czeremoniat, Az utan mikor az ofertoriumra kellet meni tahat adot egi eöregh aranniot, az milien egi fellöl az maga kepi mas fellöl, az nap az mint le megien, es az mint megint fel iön, es versek korollete mind ennihani rend beli. kepen.

5. Az utan eö Fölsege kirali vronk mikor az miszet montak es vegi fellet volna, es eszek az czeremoniak mind az allot letenek tahat Eö Fölsege azoni kiralli koronaban es eöltösztben megh komonikalt az uttan az maga szekiben iöt es ottan immatkoszt mind adigh migh az mise el nem vegezödöt volna az utan el vegezveb az innekes miset, eszek voltanak.

6. Az myse vtan osztan Mint iö Fölsege az Teatromban az hol az kirali szekiben Eöltek ottan osztan az Ellektorok ket fellöl allotanak mellete es az dedeum laodamost innekeltek, es lötenek igen, az allat az kinek kedve volt rea es kert az ellöt valo napokban eö Fölseget hogi Sz. eölt vitesze csinاليا hat akor migh ottan eölt eö Fölsege tahat az kinek megh engete eö Fölsege hat az masalkia szollitota azokat es oda iarolvan ottan ellöte terdire esven eötet megh haromszor az ball vallat karolos qivntos eöregbik pallosaval, voltanak az Sz. viteszek. 15.

7. Az mikor onned alla iött volna az ellöbeni hellere tahat, az Evangelio-mot az kin karolis quntos megh esköt tahat eötetis megh eskötet az Magoncziai Ellektor az szokra az fogadasokra es pontomokra az mire az kiraliok megh szoktanak esködni hogi megh tartiak az vtan osztan az mogoncziai Ellektor es kolloniai es mentek az sekrestieben es levetkosztenek az papi köntosból honnam ellektori köntosban Eöltösztének es adigh ottan varakosztanak, eö Fölsegek migh elő iöttének mind csaszar kirali es minniaian.

8. Az Uttan, az Sz. Egihaszbol ki indolvan mentönk eö fölsegekel az orszagh haszahosz az hol az Ellektorok eösze szoktanak meni, es mind adigh volt deszka folioso csinاليا mind negi negi ember mehetet el egi mas mellet es az szarga es vörös posztoval volt be voniva az kirali es csszar vtan keten mentenek lovon, az kiknek az niakokban ket eöregh barsoni Erszeni volt es aban arani es eszost pensz volt es ugi hantak az Emberek kösziben es ugi kapdosztak ami sok volt az nep segh hogi csak nem tiprotak el egi mast es azokat az penszihaniokat is levontak volna az lovakrol hoginha az drabantok is harcsirosok ott nem letenek volna körölötek, igi kesertök az orszagh haszahosz Eö Fölsegeket, ottannisnagi toliongas volt az aytoban az vrak es förendek köszött az nagi sokasagh miatt hogi egikis ideigh allatak eö Fölsegek az migh fel mehetenek miatok.

9. Az mykor Eö Fölsegek magan magan leven egi kis ideigh tahat az vttan ky iöven az magok haszaibol es iötek köszinkben az hol az tob herczegek grofok es vrak voltanak az ebedlö haszban vagi pallotaban es ottan az ablakra menven es nesztenek ki ottan minniaian az allat vitenek az ablak alla mint egi 20 köböl szabot az brandenborgi követ alla meniven es lova eölt rogaszkodot be az hatar szab kösze es az lova belekapot az szaban, az vtan hosztanak oda neki egi Eszeöst köblöt es aban anniat mert az mint annak asz szokasa hogi merik aszabot es azt az Eszeöst köblöt mind szabostol ayandekosza az Imperiomi Marsalkanak ugi mint Papanhamnak, az vtan szabat volt mindennek az szab az ki mit el vihetetbene de aban keveset vihetek el az sok ember miat hanam tobire el aygaltak es hintetek es annakis az ki mit el akart akortaiban vini ellegh huiat vallota, az szaban mert csak nem temetek belle vgi megh hintetek vele.

10. Az vtan egi kis vartatva mikor az Etek el keszölt volna tahat hogi el akartak fogni, Az mosdoiert es medenczeiert ment Groffon Czolleren, az konyhara az meliet csináltak az Eökor megh sötesere es azt lovon hoszta attol fogvast, es Trombitasok ellöte az keraliek, mivel egieb irant az kirali tisztii let volna az ha most vallasztonak volna az kiralisagra mint cseh orszagi kirali es Ellektor leven de mivel maga kirali nem illet hanem Eszt rendeltek. Az vtan Megint az Bavariai Ellektor ment alla es Eölt egi tisztia feier lora voros Barson czapragh es szerszam az lovan mint Töszöt volt, magais vörösban volt es vgi ment az konyhara az hol az Eökröt sötötek egészen es külön külön felle allatokal megh volt spekelve az Eökor mind szarnios es labas allatokal. az lovon oda meniven meczet ki egi darabot az Eökorben es most is az spekelt allatokban ugi mint ket Tall Etket hoszot az lovon fel Trombitasok es dobos ellöte es hoszta fel az asztra az hol az kiralynak es csaszarnak kellet enni, Myhelt ki iöt az kony [NB. Kony]harol aszonal szabad volt az Eökorben es az mit ottan sötötek aban el veni es enni azt vgi el diriboltak kapdosta az sokasak, hogi nemis lathata ember az Eökröt tölek, az konyhatis mind eösze rontotak es törtek es Esz allat az haszakbol ottan köszel az Emberek kösze kenyeret hantanak, annak szamat megh nem irhatia ember meni szamitallan nepsek volt asz csak tiprotok el egi mast es niomtok uggian ottan volt egi kot csinálva az meliet uggian akar megh eresztetenek es bor volt ky bellöle voros egi felol mas fellöl feier bor mint egi 4. vagi 5. oraigh folt es vallakinek kellet fogot fel benne es ittak.

11. Az uttan osztan Etekert mentenek az csaszarnak keralinak es az Ellektoroknak, A csaszarnak es kiralinak egi asztallra fogtanak, az Imperiombeli Grofok csak mind aszok fogtak bor tötöie az Najborgi herczegh fia volt deli legeni valoban, firsnaideri first fon onholt volt. Az kiralinak bortötöie Groffon lineborgh volt, az Töb ellektorknakis. Grofok-voltak az firsnaitek es bor tötöiek mindenikének, es mindenik magan Evet, Azon

kivöl mindenikének magan valo pohar szeke, es az asztala fölöt valo menieszet volt de nem volt szeb mint az csaszare es kiralye az kin szeb ezeöstni let volna, Az Brandenburgi es saksoniai Ellektoroknakis megh volt az asztalok, es vitenekis Etket rea, de az követek nem eöltenek hoszaia henem csak vgi voltak az magok szallasan Ettenek. Az mogoncziainakis megh volt az asztal helle, es egi abroszt teretenek csak rea semi etket semit nem fogtak rea es nem tetenek semitis rea, mivel fogva van az Töb hercezeknekis aban az haszban volt asztalok es az kik ottan voltanak oda Eöltenek az asztalhosz, de nem igen sokan voltak, az töb, Grofoknak vraknak mas haszokban volt asztalok, az kinek kedve volt hosza oda mentenek enni az ki udvarlani akart oda be aszallis szabad volt azoknak asztaloknalis bocsoletesen volt es viganis voltak.

12. Az asztaltul hogi eö Fölsegek fel költenek, mar mikor minniaian vdvarhosz mentönk tahat az Mogoncziai Ellektor oda menven az kiralimosz az kirali akor atta az niakaban az maga pöcsetit ugi mint Imperomi fő Kancellariosnak mivel mostanis az volt az csaszar ideieben az Töbi ellektorokismind ottan allotak akor, az uttan osztan szekereben Eölven ugi mentek udvarhosz be mint egi mas uttan, az csaszar szekerein voltak az Ellektorokis ugi kesertek be, onned osztan kiki maga szallasara ment.

13. Az kirali penigh az egesz asztal fölött mind az kirali köntösbeneölt az mint az Sz. Egihazsban fel Eötösztetek, hanem az koronat tete le az feieböl, az arani Asztalkara az mellien az csaszar koronaiait tettek, az csaszar mellet lob kesz fellöl volt az asztal, es csaszar arani allmaia es czeptromais ottan allot de az kiralliet ottan tartotak mellete az asztalnal, vgi mint az arani allmat Tarota. Groff Trukszasz az czeptromot Tartota Grofon Czolleren, az pallost Tartot az Ifio popenham, az karolios quintose voltak eszek megh mind, az tob Ellektorokis mindenik az Ellektori köntosben voltak az egesz asztalnal, es mind vgis kisertek be az kiralit es csaszart udvarhosz, de az csszar levetete az csszari köntöst es koronat mivel igen nehesz volt hanem csak vgi ment be az maga köntöseben.

Anno. 1637. dye 2 Ianuary

Az Postan hogi alla iötem Ratsybonabol, az mint iötönk

1. Ratosbonabol, Iottem Fatterinigh vgi mint. Mérföld 3. Teszen Postat 1,5. Harom Embertöl Attam, Aran. 1. Tall. 1. mivel minden ket merföldön kellet adnom egi embertöl ch 80. Ittal penszt attam. ch 40.

2. Fatterintöl, fogva Straubingik vgi mint. Mérföld 3. Teszen Postat 1,5. Harom Embertöl Attam, Aran. 1. Tall. 1. myvel minden ket merföldön kellet adnom egi embertöl ch 80. Fölostökömtöl. fl. 2.

3. Straubingtol fogva Platligh vgi mint. Mérföld 4. Teszen Postat. 2. myvel minden ket merföldön kellet adnom egi embertöl ch 80. Ittal penszt ch 80.
4. Pllatlitol fogva Filczhofenig ugi mint Mérföld. 4. Teszen postat. 2. Harom embertöl Attam Aran. 2. myvel minden ket merföldön kelet adnom egi embertöl ch 80. Ittal penszt. ch 24.
5. Filczhofentol fogva Paszaviaigh ugi mint Merföld. 4. Teszen postat. 2. Harom embertöl Attam Aran. 2. myvel minden ket merföldön kelet adnom egi embertöl ch 80 Ittal penszt fl. 1. ch 1.
6. Pasaviatol fogva Ayszen pirenigh ugi mint Merföld. 2. Teszen postat. 1. Harom embertöl Attam Aran. 1. myvel minden ket merföldön kelet adnom egi embertöl ch 80 Fölöstökömert fl. 1. ch 30. [...]
6. eszeken volt. postan Nr. 10. kellet adnom harom embertöl, myvel myndenik postan attam egiktöl. ch 80. Teszen suma. fl. 24. Ittem az postak szolgainak Ittal penszt. fl. 2. ch 84. Eteltöl edigh fl. 3 ch 36 [...]
7. Ayszen pirentöl fogvast puer pokik ugy mint Merföld. 4. Teszen postat. 2. Harom embertöl Attam Aran. 1. Tall. 1. myvel minden ket merföldön kelet adnom egi embertöl. ch 60 Ittal penszt fl. 1. ch.4
8. Puerpoktol fogva Evertingik, Ugi mynt Merföld. 3. Teszen postat 1,5 Harom embertöl Attam Aran. 1. ch 30. myvel minden ket merföldön kelet adnom egi embertöl ch 60. egi vacsoratol. fl. 2. ch. 11.
9. Evertingtöl Liczig vgi mint Merföld. 3. Teszen postat 1,5 -Harom embertöl Attam Aran. 1. ch 32. myvel minden ket merföldön kelet adnom egi embertöl ch 60. Ittal penszt ch. 80.
10. Lincztöl fogva Enczig vgi mint Merföld. 3. Teszen postat 1,5 Harom embertöl Attam Aran 1. ch 32. myvel minden ket merföldön kelet adnom egi embertöl ch 60 egi giermek ch 16.
11. Encztöl fogva Strenberghigh vgi mint Merföld. 2. Teszen postat. 1. Harom embertöl Attam. Tall. 1. ch 60 myvel minden ket merföldön kellet adnom egi embertöl ch. 60. Ital penszt fl. 1. ch 88
12. strenberghtöl fogva Amstetenigh vgi mint Merföld. 2. Teszen postat. 1. Harom embertöl Atam Tall. 1. ch 60. myvel minden ket merfölden kellet adnom egi embertöl. ch 60. Ital penszt teszen 14 [...]
6. Eszeken voltam. Harmadmagamal azert az meniet mindenektöl kelet adnom az mint megh laczik Teszen. fl. 14. ch 14 az postak szolgaynak es konyhara attam. fl. 6. ch. [...]
13. Amstetentöl fogva Kemepokik vgi mint Merföld 2. Teszen postat. 1. eöt embertöl Atam Tall. 2,5 myvel mynden ket merfölden kelet adnom egi embertöl ch. 60. Ittal penszt. ch. 64.
14. Kemepoktol fogva Melkik ugi mint merföld. 3. Teszen postat 1,5 eöt embertöl Atam Tall 3,75 myvel mynden ket merfölden kellet adnom egi embertöl ch. 60 Ittal penszt ch 64

15. Meltöl fogva Sz. Peltenygh vgi mint Merföld. 3. Teszen postat 1,5 eöt embertöl Atam Tall. 3,75 myvel mynden ket merfölden kellet adnom egi embertöl. ch. 60. Ittal penszt ch. 60.

17. Perslintöl fogva szicz kirihenigh vgi mint Merföld. 2 Teszen postat. 1. eöt embertöl Atam Tall. 2,5 myvel mynden ket merfölden kellet adnom egi embertöl ch. 60. Ittal penszt ch. 60.

18. szicz kirihentöl fogva Borkerstorfigh vgi mint. 2. Teszen postat. 1. eöt embertöl Atam Tall. 2,5 myvel mynden ket merfölden kellet adnom egi embertöl ch. 60. Ittal penszt ch. 60.

19. Borkerstorftol fogva Becsigh vgi mint Merföld. 2. Teszen postat 1. eöt emertöl Atam Tall. 2,5 myvel minden ket Merföldön kellet adnom egi embertöl ch. 60. ittal penszt ch 60 Ittem Tall. 1. [. . .]

7. Eszeken voltam eötöd Magamal azert az meniet kellet myndenikönktöl adnom, ide fölieb megh laczik Teszen azert. fl. 24.

Az postalegenieknek attam Ittal penszt fl. 4. ch 28 Attam ky az postakon egire masra ky somatim fl. 4. ch 28.

Anno. 1638. die. 16. Feruari az Farsangh ked,

Az mint az vdvarnal eö Fölsegeknel szokas hoga az vttolso farsangh vege napian vigan szoktak lakni, es kinek kinek tisztu vagion, az ki minemö czedulat veszen maganak azon forman kel osztan magat eölteszni es eszek voltak az szemelliek es illien nacziok voltanak az mint rend szerent megh irtam

Az csaszar vronk Francziai forman volt, az Csaszarneval edgiöt

Az Herczegh loipolt szerezzeni forman, volt az donamencia kisaszonial

Az spanioli követ, szoldat forman volt, Bottianine Aszonial egiött.

Az Groff Martinicz spanioli forman volt, Prainer Fellesegevel egiöt.

Az Forgacs sigmond alvertaicser forman volt, keviller leaniaval egiöt.

Az Groff Svorczenbergh Magyar forman volt, Starenber kisaszonial egiöt.

Az Groff Rovere Török forman volt, Groff kevehiernevel egiöt.

BŰNKATALÓGUS

Anno: 1657: die. 1. Januariitol fogvan
In Januari

1. *die* hetfeon Vyvarot voltam, giontam komonikaltam Kisfaludy Balasnak volt kesz fogasa, heiaban valo dolgokkal gondolkodtam szoltamis szitkoszodtam trefabol csak oliankor
2. *die* Vyvarol iottem felestekem vtan visza Rohoncra trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis zolodtam szitkoszodtam
3. *die* szerdan Rohoncrol delre Szalonakra vacsora Pinkafeldre mentem, trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szolodtam szidkoszodtam lelekevelis keodekedtemis masokat bolodnak montam
4. *die* cseterteken Pinkafelden voltam trefalodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szoltam szikoszodtam lelekevelis Gaiernal vigan voltonk tanczoltam kis rozariomomatt el mulatam is mondani egesz estel- vesel idtam igen
5. *die* Penteken iotem visza inet Rohoncra ara mere mentem trefalodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis
6. *die* szombaton Rohonczon voltam iot ide Eszterhas Pall: Trefalodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szolodtam, Paterelis trefalodtam
7. *die* vasarnap Rohonczon voltam Trefalodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szolodtam reszegis voltam ketczer kis rosariomomat el nem montam haragodtam szoban
8. *die* hetfeon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam bolodnak montam masokat
9. *die* hetfeon Rohonczorol estvere Sarvara Trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szolodtam egyik egihasziakatis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis haragodtamis kis rosariomomat el nem montam
10. *die* szerdan Sarvarot voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokkal gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtamis lelekevelis egihasziakalis iatczodtam reszegsegre valot ittiám,

11. die cseterteken Sarvarol iotem hasza Rohoncza ebeden Kaldi Istvanal voltam Szombathelen trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szolodtam miset nem halodtam eoregbik rosariomomat el nem montam szitkoszodtamis

12. die penteken Rohonczon voltam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam embereketis szoltam iaczodtam velek

13. die szombaton Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szollodtam szitkoszodtam trefabolis bolondnak montam.

14. die vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szitkoszodtam lelekevelis oliantis szolodtam

15. die hetfeon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokroll gondolkodtam oliantis szoltam haragodtam szoban szitkoszodtam lelekevelis

16 die keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis masokat csufoltam

17. die szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam ittam reszegh voltam igen masokra szoltam szidtam lelekevelis megh igen

18. die cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis reszegis voltam kevesere giori hadnagial itam es Senei Albertal idtam ekoron

19. die Penteken Rohonczon voltam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam miset nem halodtam kisebik rosariomomat el nem montam igen roszol voltam

20. die szombaton Rohonczon voltam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis

21. es 22. die vasarnap hetfeon, Sarvarot es Vasarhelt voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis kis rosariomot.II. muladtam el masokatis montam bolodnak es eskodtem kicenierek

23 es 24 die keden szedan Vasarhelrol bocsatakel rablani az katonakat szerdan rablotak el .4. falu domboraira mentonk Nadasdi uram rabolatva otan itonk egiszer igen trefalodtam tragarkodtam egihazsi emberelis heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam az eoregbik es kisebik kis rosariumot el mulatam modani oliant szitkoszodtam ekoron lelekevelis

24 es 26 die cseterteken es Penteken vartok vissza eoket Keszthelire iotek penteken meg io nieresegel trefalodtam tragarkodtam heiaban valo

dolgokral gondolkodtam oliatis szolodtam egihasziakal trefalodtam penteken reszegh voltam kis rosarivmomat el nem montam

27. *die* szombaton kiszthelrol iottem Seomeghre trefalodtam tragarkodtam embereket szoltam heiababan valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis az eoregbik rosariumot el mulatam bolodnak montam

28. *die* vasarnap semeghrol iotem Sarvara trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis kisebik rosarivmomat el nem montam bolododonak szidtam masokat reszegen

29. *die* hetfeon Sarvarol iottoem hasza Rohonczrol trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis bolondnakisis szidtam eoregbik rosariumomat az kisebetis mulatam miset sem halotam

30. *die* keden Rohonczon voltam napestigh rosszol voltam kisebik rosarivmomat elnem montam

Februariban

1. *die* cseterteken Rohonczon voltam iot ide Erdodi Giorgine trefalodtam heiaban valo szokat szoltam oliantis gondoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam haszutoltam

2. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam eskeodtem szitkoszodtam masrolis volt

3. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis bolodnak is montam masokat

4. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam masokat haragitotam szidtam lelekeveleis bolondnakis montam

5. *die* hetfeon Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis reszegis voltam kis rosariumomat el muladtam

6. *die* kedden Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam oliantis szolodtam masokall versengeltem szitkoszodtam lelekevelis ekoron

7. *die* szerdan iotem Rohonczrol Ujvara Kisfaludi Balashosz trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltamis oliat reszegre valot itiam”

8. *die* cseterteken Ujvarot voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam bolodnak montam kicseniek teobet idtam mint keolet volna
9. *die* Penteken Vjvarol iotem Rohoncra trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam masokat montam bo'odnak
10. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valolo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodtam szidokoszodtam lelekevelis mast bolodnak montam
11. *die* vasarnap Rohonczrol Palasti Istvan lakodalmara Monoriban mentem trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szoltam szitkoszodtam lelekevelis reszegis voltam igen kis rosarivmom
12. *die* hetfeon ott voltam Monoriban trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam miset nem halotam napestig csak tobszodtam ittam szitkoszodtam lelekevelis
13. *die* keden iotem hasza Rohonczra baratoknal voltam ebeden trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam tobszodtam tanczoltam szitkoszodtam lelekevelis miset nem halodtam
14. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliatis szoltottam szitkoszodtamis
15. *die* cseterteken Rohonczon Szalonakra mentem trefalodtam heiaban valol dolgokrol gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis bolodnak
16. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam masokat apogatom szitkoszodtam lelekevelis ekor
17. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis nem hettem
18. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam masokat szoltam kicseniek ittam teobet mint
19. *die* hetfeon Rohonczrol iotem Kormendre trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam kis rosariomomomat el hadtam es keonobeli mulat
20. *die* keden Keormenden voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam kis keonibeli imatcsagimot el nem montam ekoron
21. *die* szerdan Kormenden voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam keonibeol nem imatkosztam bolodnak mast mondtam

22. *die* csoterteken Keormendrol Rohoncra iotem trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam bolondnakis montam masokat
23. *die* penteken Rohonczon Trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam haragodtam kicseniek
24. *die* Szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam bolondnak mondtam masokat
25. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolgodtam oliantis szolodtam haragodtam szitkoszodtam bolondnak montam
26. *die* hetfeo Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam reszegsegre valot idtam kis rosarivmomomat
27. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam haragodtam szoban masoknak meg
28. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis haragodtam bolondnak

Marczivsban

1. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis bolondnak montam masokatt kis rosariomomomat el nem montam reszegre valott idtam igen
2. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam az bortol roszol voltam szitkoszodtamis
3. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis bolondnakis montam masokat ekor
4. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis reszegh voltam igen kis rosariomomat el nem mondtam
5. *die* hetfeon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam tragar szokot szolodtam szitkoszodtam lelekevelis reszegh is voltam az bortol kecsenetis jmatkosztam ekoron
6. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szolodtam szitkoszodtam lelekevelis kicsenierek teobet ittam mint kelet volna

7. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltami szitkoszodtam haragodtam bolondnak montam
8. *die* cseterteken Rohonczon voltam heiaban valo dolgokrol gondokodtam szolodtamis szitkoszodtam lelekevelis haragodtam bolodnak montam mast
9. *die* peteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis bolondtnakis montam
10. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam az lelekevelis masokat bolondnak hitam ekoron
11. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis kicseniel teobet idtam mint kelet volna
12. *die* hetfeon Rohonczrol Szalonkon trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis haragetotam masokat megh
13. *die* keden Szalonakrol Pinkafelre trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam haragodtam szitkoszodtam lelekevelis ittam reszegsegre valot igen kis rosar
14. *die* szerdan Pinkafelen voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam tragarkodtam bolondnak montam haragodtam
15. *die* cseterteken Pinkafelen voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokokrolam szoltam szikoszodtam lelekevelis reszegsegre valod ittam kicseniek kis rosariomom
16. *die* penteken Pinkafeldrol Szalonakra kelven trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis bolondoknakis montam
17. *die* szombaton Szalonakon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam haragodam szitkoszodtam bolondoknak montam riogatam masokat
18. *die* vasarnap Szalonakrol Rohonczra iotem trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam haragodtam szikoszodtam lelekevelis bolondnak is montam reszegis voltam igen
19. *die* hetfeon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltami szitkoszodtam az lelekevelis mast szoltam bolondnak montam
20. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam kicseniek ittam tobet mint kelet volna

szitkoszodtam lelekevelis bolondnakis montam kis rosariomot el nem montam

21. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis haragodtam bolondnak montam oliantis gondo

22. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis haragodtam bolondnak montam masokat

23. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam egiheszisakotis megh ekoron

24. *die* szombaton Rohonczirol Vyvara trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis szoltamis masokat megh ekor

25. *die* vasarnap Vyvart voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam montam bolondnak

26. *die* keden Vyvart voltam trefalodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis bolondnak montam

28. *die* szerdan Vyvart voltam trefalodtam tragarkodtam embereket szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam haragodtamis szoltamis [...]

29. *die* cseterteken Vyvarot voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam giontam komonikaltam ekoron

30. *die* penteken Vyvarot voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam

31. *die* szombaton Vyvart voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokral gondolkodtam szoltam szitkoszot lelekevelis embert szoltam

Aprilisban

1. *die* vasarnap Husvet napian Trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam kicseniek teobet itdam

2. *die* hetfeon Vyvarot voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam kis rosariomat el mulatam reszegis voltam embereket szoltam gianakodtam masokra

3. *die* keden Vyvarot voltam Kisfaludi Balasnal vgi volt minden kepen, mint hetfeon minden kepem ugi az dologh szitkoszodtam lelekevelis

4. *die* szerdan Vyvarot voltam Francis Janosnal voltam ekoris vgi volt mint hetfeon iram minden kepen vgi volt hanem haragodtam Kisfaludi Ferencre szitam is lelekevel

5. *die* cseterteken Vyvarot voltam a Baratoknal ebeden trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam haragodtam reaiok igen

6. *die* penteken Vyvarot a Varban voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis masokat bolodnak montam

7. *die* szombat Vyvarot voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szoltam hiszelkedtem es haragotamis szitkoszodtam is lelekevelis masokra haragodtam igen

8. *die* vasarnap Uyvorot voltam mentem ki Nagi Istvanhonsz ebedre trefalodtam tragarkodtam haragodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis haragodtam masokat haragidottam megh igen kis rosariomomat el mulatam

9. *die* hetfeon Vyvarot iotenk Rohoncra trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat haragottam szitam is

10. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam megh ekoron

11. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szitkoszodtam a lelekevelis embereket szolgatis bolodnak hitam

12. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat pirongadam megh

13. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis kecenierek teobet idam hogy nem kelet volna

14. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szitkoszodtam lelekevelis haragodtam masokat bolodnak montam

15. *die* vasarnap Rohonczirol mentem Hermanban Balog Andrashosz este vissza iotem heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis olianrol szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam idtam kecenierek teobet mint kelet kis rosariomomat el mulatam mondani ekoron

16. *die* hetfeon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szoltam szitkoszodtam kapitanimal teobat ittam mint kelet volna is

17. *die* keden Rohonczon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis szitkoszodamis lelekevelis kis rosoriomomat el nem montam masokatis szolodam
18. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis szitkoszodam lelekevelis masokrolis szolodam haragodamis
19. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szikoszodam masokat bolondnak montam
20. *die* penteken Rohonczrol mentem Lakra halni trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam
21. *die* szombaton Rohonczra iottem ismett trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltam szikoszodam lekevelis bolondnakis montam mast
22. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol tragarkodtam szoltam szitkoszodamkis rosariomot el mulatam reszegis voltam ekoron igen
23. *die* hetfeön Rohonczon voltam trefalodtam reszegh voltam igen heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodtam tragarkodtam masokat bolondnak montam
24. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis kis rosariomomat el nem mondtam reszegis voltam
25. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szolodam szitkoszodtam masokat bolodnak montam
26. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam pirogatamis [...]
27. *die* penteken Rohonczrul indoltam csataraIstovan megh giontam de nem komonikaltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodam masokat nem verogedatam szoltam ekoron megis ekoron
28. *die* szombaton Lakrol indoltonk el mentonk viratam a naploban otan voltonk trefalodtam heiaban valo dolgokról gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis masokat is szoltam ekoron
29. *die* vasarnap voltonk az Naplasban trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis miset nem halotam del vttan megh indoltonk ekoron osztan mentonk Teorok Janos lelekere
30. *die* hetfen Tatranul volt harczonk regol delre Mocsan estvere menteonk trefalodonk heiaban valo dolgokrol gondolkodonk oliantis szolodtonk

szitkoszodam lelekevelis embereket szoltam trefalotamis miset nem holtam

Maiusban

Maiosban

1. *die* keden Giorol delvttan iotam szilra halni trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolotam szitkoszodtam lelekevelis kis rosoriomomat el nem montam reszegis voltam kicenierek embereketis szolodam masokat trefalodam ekoron kiceniek

2. *die* szerdan Szilrol delre Niekre estvere Gorban Trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodam szitkoszodtam lelekevelis miset nem halodom kis rosoriomomat el nem montam masokat szolodam meg reszeg is voltam ekoron

3. *die* cseterteken iotem hasza Gorbol delre trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis kis rosoriomomat el nem montam igen viganys laktonk ittonk igen az hazonknal ekoron osztan

4. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltam szitkoszodtam lelekevelis miset nem halgadam eregbik es kisebik rosariomomat el nem modam reszegsegre valot idam igen szitkoszodtam italtis idtam masokkalis ekoron

5. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam masokat mondam bolondnak oliantis gondoltam szitkoszodtam

6. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodam szitkoszodtam lelekevelis masokra gianakodtam bolondnak szoltam

7. *die* hetfen Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltam szitkoszodtam masokat bolondnak mondam kis rosarivmomat

8. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltam szitkoszodtam kis rosariomomat el nem mondtam reszegsegre valot idam igen

9. *die szerdan* Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam masokat pirongadam szoltamis

10. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam haragodam fel szeren

11. *die* penteken Rohonczon voltam, let esz vilaga egi kis leankanak kilenc ora taiban trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam masokat riogadam meg ekoron
12. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltam szitkoszodtam masokat pirongadam
13. *die* vasarnapon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szolotam szitkoszodtam lelekevelis reszegsekre valot idam
14. *die* hetfen Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szolotamis is szitkoszodtam lelekevelis masokat montam bolodnak ekoron
15. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szolodam szitkoszodtam lekevelis reszegis voltam igen oliant kis rosariomomat el
16. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodam szitkoszodtam lelekevelis ittamis igen reszeg voltam kis rosariomat el nem
17. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondoldam szoltam is szitkoszodtam lelekevelis bolondnakis hitiam mast
18. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis masokat bolodnak hitam
19. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis mast haszudoltam
20. *die* vasarnapon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltamis oliant szitkoszodtam lelekevelis trefaltamis masokat megh
21. *die* hetfeon Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szolotam szitkoszodtam lelekevelis kis rosariomomat el nem montam reszegsegre valot ittam ekoron itt estve osztan
22. *die* keden Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam ololtamis oliant szoltam Szitkoszodtam lelekevelis reszegsegre valot idam eoregbik kis rosariomomat el nem montam
23. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lekevelis az eoregbogh es kissebik kis rosariomomat el nem montam reszegsegre valot ittam ekoron osztan

24. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szolodam szitkoszodtam lelekevelis kis rosorionomat el nem montam

25. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis masokat pirongadam

26. *die* szombaton Rohonczirol Vyvara iotem estvereh trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis masokat hitam bolondnak szoltamis epket

27. *die* vasarnapon Vyvarot voltam trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltam oliant szitkoszodtam lelekevelis reszegis voltam kis rosorionomat el nem montam

28. *die* hetfeon Uyvorot voltam barátoknal voltam ebeden trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis trefabol

29. *die* keden Vyvarrol iotem visza Rohonczi trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis masokat is szoltam

30. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam oliantis szolodtam szitkoszodtam lelekevelis masokat szoltam

31. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam tragarkodtam szolotam is szitkoszodtam lelekevelis maszokatt haragedotam megh szoltamis megh eokett

Iunyvs

1. *die* penteken indoltonk Becsben trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam szoltamis szitkoszodtam lelekevelis bolondnak mondam mast

2. *die* szombaton iotem Szaiberstorfra trefalodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam aliantis szaladtam szitkoszodtam lelekevelis masokat bolondnakmontam

3. *die* vasarnap Szaiberstorfon trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam aliantis szaladam szitkoszodtam lelekevelis ittamis igen reszegis voltam ekoron kis rozariomomat el nem montam

4. *die* hetfeon Szaiberstorfof volo ittam trefalodtam tragarkodtam heiaban valo dolgokrol gondolkodtam oliantis szololodtam szitkoszodtam lelekevelis kis rosariomom el nem montam

5. *die* keden Saiberstorfrol iononk bi Beczben trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam oliantis szoltam szitkoszodam lelekevelis kis rosariomomat el mulatam

6. *die* szerdan Becsben voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szolodtam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam reszegsegre valot idam kis rosariomomat el mulatam mondani

7. *die* cseterteken Becsben voltam trefalodam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladtam szitkoszodam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam az ittaltol roszol voltam

8. *die* penteken Becsben voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam oliantis szolodam szitkoszodam lelekevelis kis rosariomomat el mulatam

9. *die* szombaton Becsben voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam

10. *die* vasarnapon vasarnapon Becsben voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam

11. *die* hetfeon Becsben voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam kis rozariomomat el nem montam kicseniek ittamis ekoron

12. *die* keden Becsben voltam tragarkodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam ooliatitis szolotam szitkoszodtam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam

13. *die* szerdan iotteonk ki Bevsbeol Szaiberstorfrara delre eskeot megh Christof az fiam vigan laktonk igen reszeg voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladtam szitkoszodam lelekevelis kis rosariomat el mulatam

14. *die* cseterteken Kis Martonban voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis kicsenierek reszegis voltam

15. *die* penteken eotem hasza Rohoncra trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam

16. *die* szombaton Rohoncra voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladtam masokat szoltam szitkoszodam lelekelis

17. *die* vasarnap Rohoncra voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam embereket szoltam haragodtam szitkoszodam lelekevelis

18. *die* hetfeon Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokatis szolodam
19. *die* keden Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam resegis voltam
20. *die* szerdan Rohonczon voltam minden kepen vgy volt mint irtam keden az dolog
21. *die* cseterteken Rohonczon voltam minden kepen vgi volt mint irtam keden az dolgokatt
22. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodam qw aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam
23. *die* szombaton Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis mastis szoltam
24. *die* vasarnap Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam meg
25. *die* Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltamis szitkoszodam lelekevelis masokatt szoltam meg
26. *die* keden Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis ittam kics
27. *die* szerdan Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltam szitkoszodam lelekevelis masokatis szolodam Kicseniek Ittamis
28. *die* cseterteken Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis mastis szoltam
29. *die* penteken Rohonczon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltam szitkoszodam lelekevelis embereketi szoltam giasztamis
30. *die* szombaton Rohonczirol iotem delben Vyvart trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltam szitkoszodam lelekevelis masokatis szoltam

Iulliusban

1. *die* vasarnap Uyvorot voltam Uyvorot voltam Uyvorot voltam Kisfaludi Balas lakodalman trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis
2. *die* hetfeon Vyvart voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltamis oliant szitkoszodam lelekevelis masokat is szoltam megh teobet idam miatt
3. *die* keden Uyvorot voltam trefalodam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodamis lelekevelis masokat is szoltam megh teobet idam miatt
4. *die* szerdan iotem el Vyvarol Szalonokra ostere Maikonai itonk igen reszeg trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladtam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam megh ekoronis osztankis rosariomomat mulatam el mondani
5. *die* cseterteken Szalonakon voltam trefalodam tragarkodam qw aliantis szaladtam haragodtamis igen szitkoszodamis lelekevelis ekoron iot hasza Criţof fiam Nadasdi uramtol kis rosariomom el nem montam
6. *die* penteken Szalonakon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo do gokrol gondolkodamoliantos szolotam szitkoszodamis lelekevelis kis rosarivmom el nem montam
7. *die* szombaton Szalonakon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokatis szoltam pirongatam haragodam igenis reaiok
8. *die* vasarnap Szalonakon voltam trefalodam trefalodamtragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam
9. *die* hetfeon Szalonakon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokatis szolodam megh
10. *die* keden Szalonakon voltam trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis szoltam embereketis szoldam szidamis eoket reszegh voltam igen kis rozariomomat el nem montam
11. *die* szerdan Szaalonakon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam megh ekoron
12. *die* cseterteken Szalonakon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam megh ekoron

13. die penteken Szalonako voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltam szitkoszodam lelekevelis kis rozariomomat el nem montam ittamis kics

14. die szombaton Szalonakon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szoltamis oliant szitkoszodam lelekevelis emberek szoltam kis rosarivmomat el nem montam az teob napokonis

15. die vasarnapon Szalonakorol mentem Pinkafeldre delre trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis reszegh voltam kicsenierek

16. die hetfeon Pinkafelen voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokat szoltam boszondot

17. die keden Pinkafeldrol iotem Szalonakra trefalodam eskeodtem heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokatis szolodam megh reszegsegre valotis idam ekoron osztan

18. die szeredan Szalonakrol iotem Rohoncra delre trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam oliantis szoltam szitkoszodam lelekevelis masokatis szolodam megh kis rozariomomat el nem montam mind eszeken az napokon

19. die cseterteken Rohonczon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szitkoszodam lelekevelis

20 21 22 23 die Rohoncrol indoltam csatara Kis Komaromi Aratokat oltalmazni eszeken az napokon trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodtamis lelekevelis haragodtamiskis rozariomomat el nem montam keonibeolis nem imatkosztam masokat szolodam megh hat megh megh bolondnakis montam eoket

24 25 26 27 die Keszthelen sz.Groton Sarvarat es Rohoncra iotem osztan visza ezeken az napokon trefalodam tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodtam lelekevelis masokat szolodam megh hat mege megh harom nap reszeghis voltam utolso napis fel szoval kis rosarivmomat el nem montam keonibeol is nem imatkosztam ekoron

28. die szombaton Rohonczon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis haragodam igen ekoron

29. die vasarnap Rohonczon voltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam aliantis szaladam szitkoszodam lelekevelis masokat boszontotam

30. die hetfon Rohonczo oltam trefalodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam oliantis szolodtam szitkoszodam lelekevelis masokat szokota kis Rosarimomat el nem montam olit sokat szolani halotam, latamis

**31. die keden Rohonczon voltam iot idon Nadasdi vram iot ide trefalodam
tragarkodam heiaban valo dolgokrol gondolkodam szolodam szikaszodam
dam lelekevelis maghat boszodontotam**

Agosztosban

Zusammenfassung

Der Familie Batthyany gebührt besondere kulturhistorische Bedeutung in dem 16. und 17. Jahrhundert. Diesmal werden neue Quellen aus dem Familienarchiv publiziert: Die wertvollen und zeittypischen Aufzeichnungen des Grafen Ádám Batthyany I. verdienen die Beachtung der Kultur- und Bildungsgeschichte. Die beiden Texte tragen zur besseren Kenntnis des Gedankengutes und der Lebensweise des ungarischen Hochadels Anfang des 17. Jahrhunderts wesentlich bei.

Mit Hilfe der ersten Schrift kann die religiöse Überzeugung des Gutsheeren, der das Franziskanerkloster in Némethújvár (Güssing) gründete, genauer untersucht werden. Dieses Sündenregister - Verzeichnis der täglich begangenen (teils dergleichen) Sünden - ist in der europäischen Glaubenspraxis nicht unbekannt, aber uns steht trotzdem eine äusserst geringe Zahl der Sündenbekenntnisse dieser Art zur Verfügung: Als Quelle und Muster dieses für die Beichte zusammengestellten Sündenregisters kann das Buch für die Busstheologie von Ignatius von Loyola angegeben werden. Die Niederschrift der Sünden von etwa 7 Monaten steht mit den zeitgenössischen Prosawerken der emotionalen Bekenntnisliteratur im engsten Zusammenhang.

Die zweite Schrift enthält eine Reisebeschreibung und die Aufzeichnungen über die Krönung des Kaisers Ferdinand III. in Regensburg. Die Notizen sind für den Grafen und damit für die Bildung und Kultur des ungarischen Hochadels sehr charakteristisch, und können im Lichte der höfischen Kultur und des Zivilisationsprozesses genauer bestimmt werden. Als Schlussfolgerung wird die Einheit der ritterlichen und der höfischen Kultur in Ungarn um 1600 festgestellt.

Felelős kiadó: Kristó Gyula
A nyomdai munkákat
az Európa Alapítvány támogatásával
a Tolna Megyei Moziüzemi Vállalat
Nyomdája végezte

ISSN 0238-7949